

SZENT ISTVÁN EGYETEM
MEZŐGAZDASÁG- ÉS KÖRNYEZETTUDOMÁNYI KAR
KÖRNYEZET- ÉS TÁJGAZDÁLKODÁSI INTÉZET
AGRÁR-KÖRNYEZETGAZDÁLKODÁSI TANSZÉK

SÁMSONHÁZA KÖZSÉG EGYEDI TÁJÉRTÉK KATASZTERÉNEK ELKÉSZÍTÉSE

Készítette: Tóth Enikő
SZIE-MKK/KTI
Természetvédelmi mérnök M.Sc. II. évfolyam

Belső konzulens: Sára János
nyugalmazott természetvédelmi főtanácsos, M.Sc. oktató

Külső konzulens: Judik Béla
Nógrádi Természetvédelmi Tájegység vezetője

Gödöllő
2012

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	3
Előzmények, szakirodalmi áttekintés	4
A táj.....	4
Európai Tájjegyzmény.....	4
Kiemelt tájvédelem	5
Területrendezési tervek és településrendezési eszközök.....	5
Tájainkat veszélyeztető folyamatok és tényezők.....	6
A helyi jelentőségű természetvédelmi területek kijelölésének fontossága.....	6
Fogalommeghatározás.....	6
Egyedi tájérték kataszterezés története Magyarországon.....	8
A táji értékek számbavételének előnyei	11
Egyedi tájértékek felmérése.....	11
Az egyedi tájértékekre vonatkozó fontosabb jogszabályok és szabványok	12
Település földrajzi, történelmi, gazdasági bemutatása.....	12
<i>Szlovákság Magyarországon</i>	<i>12</i>
<i>Sámsonháza lehatárolása</i>	<i>13</i>
<i>A kistáj jellemzése</i>	<i>13</i>
<i>Sámsonháza jellemzése.....</i>	<i>16</i>
<i>Sámsonháza eredete</i>	<i>18</i>
<i>Sámsonháza történetének kronológiája.....</i>	<i>19</i>
Módszerek	22
Kataszterezés folyamata	22
A vizsgálati terület és a felmérendő tájértékek körének meghatározása.....	22
A kataszterezési munka menete	23
<i>Előzetes adatgyűjtés, irodalmazás</i>	<i>23</i>
<i>Helyszíni bejárás, felvételezés</i>	<i>24</i>
<i>Számítógépes feldolgozás, dokumentáció összeállítása</i>	<i>25</i>
<i>Nyilvántartás.....</i>	<i>27</i>
Az egyedi tájértékek osztályozása.....	28
Eredmények	30
Értékelés és következtetések	33
Összefoglalás	35
Köszönetnyilvánítás	36
Irodalomjegyzék.....	37
Nyilatkozat	40
Mellékletek	41

Bevezetés

„Jajj, de köves, jajj, de sáros a sámsonházi utca...”

Így kezdték régen dalukat az asszonyok a kukoricafosztáskor, kenderáztatáskor. Ebben a dolgozatban egy többszörösen hátrányos helyzetű község kerül bemutatásra. Sámsonháza Magyarország északi régiójában, a Kis-Zagyva völgyében fekvő, Nógrád megyei település termelőüzemektől mentes környéken fekszik, amelyre jellemző a fiatalok elvándorlása, vagyis elöregedő község. E árnyoldalakon felül dimbes-dombos, apró patakokkal keresztülszelt, kisebb-nagyobb erdőfoltokkal tarkított, vadállatokkal gazdag, Ipollyal, Mátrával, Börzsönnyel határolt, várrommal ékes, változatos arculatú táj, melyet 18. századi, betelepített, tót-ajkú palóc lakosok leszármazottai lakják, akik a kétfeltes (ólas-kertes) település területén tipikus nógrádi házakban élnek.

Azért esett a választásom a Cserhátra, mert közettani és felszínalaktani sokszínűsége páratlan, másrészt személyes kötődésem is szerepet játszott a választásban, hiszen életem eddig leghosszabb szakaszát Nógrád megyében töltöttem.

Mivel az ember emberöltők óta kártékony hatással van a tájra (biodiverzitás csökkentése, erdőirtás, környezetszennyezés), egyre szükségesebbé válik a táj és a környezet védelme. Ehhez alapos megismerésre és felmérésre van szükség, ezért e dolgozattal az a célom, hogy a település közigazgatási területén található, a közösség számára fontos kultúrtörténeti, természeti és táji felkutatott értékek egyedi tájértékké való nyilvánításukat előkészítsem, a különféle típusokra vonatkozó kezelési előírások megadásával fennmaradásuk módját javasoljam a település és a természetvédelem számára egyaránt. Ezek a feltételek járulnak hozzá Magyarország egyedi arculatához, a vidék versenyképességének fokozásához. Továbbá természetvédelmi szempontból egy egységes, az egész országra kiterjedő kataszter bővítését segíti munkám, amely egyaránt segítséget nyújt a tájvédelmi szakhatósági ügyek megoldásához, a tájvédelmi szempontból jelentős természeti és kultúrtörténeti értékek védelméhez, megőrzéséhez, valamint ezen értékek turisztikai célú bemutatásához az önkormányzatok közreműködésével.

Az adatlapok kataszterbe foglalásával kijelenthetem, hogy egy kétszáznyolcvan lakosú, jelenleg a gazdaság és a társadalom számára relatíve kis jelentőséggel bíró község közigazgatási határain belül olyan egyedi tájértékekre bukkantam, amelyek nagy horderővel rendelkeznek a régmúlt idők „tót atyafiai” és „jó palócai” számára.

Előzmények, szakirodalmi áttekintés

A táj

MÖCSÉNYI tájdefiníciója szerint „*A tájat a társadalmi igényeknek megfelelően emberisített nooszféraként, a természet és a társadalom kölcsönhatásának ellentmondásos, ezért dialektikus kölcsönhatásuknak az anyagi világban tárgyiasult történeteként, vizuális-esztétikai értékek hordozójaként értelmezzük.*” (CSEMEZ - MÖCSÉNYI, 1983)

Az Európai Tájegyezmény viszont a következőképpen fogalmazza meg:

„A táj . . .

- fontos közérdekű szerepet tölt be kulturális, ökológiai, környezeti és szociális téren, és a gazdasági tevékenységeket segítő erőforrásként működik, amelynek védelme, kezelése és tervezése új munkahelyeket teremthet;
- elősegíti a helyi kulturális fejlődést és alapvető eleme az európai természeti és kulturális örökségnek;
- hozzájárul az emberek jólétéhez és az európai identitás megerősítéséhez;
- egyformán fontos része az emberek életminőségének mindenhol: városon és falun, leromlott és kiváló állapotú területeken, a különlegesen szépnek tartott és ilyen adottság nélküli helyeken.” ([http1.](#))

Európai Tájegyezmény

Az Európai Tájegyezmény az első olyan nemzetközi egyezményünk, amely kizárólag a táj védelmével, kezelésével és továbbfejlesztésével foglalkozik. Az Európai Unió különböző szervei fontos feladatnak tekintik a táj védelmét, fejlesztését. Ezt a gazdag európai táji örökség megőrzését szolgálja az Európai Táj Egyezmény. A 2000. év július hónapjában az Európa Tanács Miniszteri Bizottsága elfogadta az egyezmény szövegét, majd ugyanezen év októberében Firenzében alá is írták az egyezményt (mint *Firenzei Egyezmény* került be a tájegyezmény történetébe). 2004-ben lépett csak hatályba, a jogszabályi háttér letételével. Magyarország 2005-ben írta alá, később csak 2008-ban vált érvényessé. 2010. decemberéig 38 ország csatlakozott, melyekből 33 ország ratifikálta is azt. Az aláíró országok vállalják, hogy:

- „ - törvényben rögzítik, hogy a tájak elengedhetetlen összetevői az emberek környezetének, kifejezik közös kulturális és természeti örökségük sokféleségét, és identitásuk alapját képezik;
- olyan tájpolitikát alakítanak ki és váltanak valóra, amelynek célja a táj védelme és tervezése;

- *kialakítják a részvételhez szükséges eljárásokat a társadalom tagjai, a helyi és a regionális hatóságok, valamint más érdekelt felek számára, amelyek érdekeltek a fent említett tájpolitika meghatározásában és végrehajtásában;*

- *a tájat beépítik regionális és várostervezési, továbbá kulturális, környezetvédelmi, mezőgazdasági, szociális és gazdasági, valamint minden olyan egyéb politikájukba, amelyek közvetlen vagy közvetett hatása lehet a tájra.*”(EURÓPAI TÁJEGYEZMÉNY)

A tájegyezményrel kapcsolatos hazai feladatok ellátása a *Vidékfejlesztési Minisztérium* szakmai koordinálásával, az érintett minisztériumok, így a *Nemzeti Erőforrás Minisztérium*, a *Belügyminisztérium*, a *Nemzeti Fejlesztési Minisztérium* és a *Nemzetgazdasági Minisztérium* közreműködésével, illetve a *Kulturális Örökségvédelmi Hivatalban*, kutatóhelyeken, külső szakértők bevonásával történik. ([http1.](#))

Kiemelt tájvédelem

A természetvédelem fogalmkörébe tartozó, tételes védetté nyilvánítással járó tevékenységet kiemelt oltalomnak nevezzük. E tájvédelmi tevékenység célja a természetes vagy természetközeli, vagyis az ország legszebb, legérzékenyebb tájainak, tájrészleteinek oltalmazása. (RAKONCZAY, 2002)

Ebbe a kategóriába az ország területének legfeljebb egytized körüli hányadát kitevő tudományos, kulturális, de legfőképpen esztétikai szempontból és más közérdekből legértékesebb területrészeit sorolhatjuk. ([http2.](#))

A település-, területrendezés és fejlesztés, területfelhasználás, telekalakítás, építés és használat során kiemelt figyelmet kell fordítani a természeti értékek és rendszerek, a tájképi adottságok és az egyedi tájértékek megőrzésére. (NYÍZSALOVSKI-JUHÁSZ, 2010)

Területrendezési tervek és településrendezési eszközök

A tájvédelem területrendezési, településrendezési tervekkel való kapcsolata a területhasználatok meghatározásán, az egyes területhasználati típusokon való tevékenységek szabályozásán alapszik (pl: beépítésre szánt és beépítésre nem szánt területek, építési hely kijelölése, beépítési százalék, zöldfelületi arány, építménymagasság, védelmi célú növénytelepítés stb.). A tájrendezés alapvető feladata a területhasználatok térbeli rendjének és arányának olyan meghatározása, ami a táj teljesítőképességét fokozza, a tájértékeket fenntartja, illetve helyreállítja.

A nemzeti park igazgatóság (a környezetvédelmi, természetvédelmi, vízügyi felügyelőség) tájvédelmi és természetvédelmi szempontból véleményezi a településrendezési eszközöket azok kidolgozása során (1997. évi LXXVIII. törvény 9.§ (2), (3) bekezdés és 253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet 5.§ (2) bekezdés). A vélemény figyelembe vételével kidolgozott helyi építési szabályzatban

és szabályozási tervben foglaltak betartatása biztosítja a tájvédelmi és természetvédelmi érdekek érvényesítését. ([http5.](http5))

Tájainkat veszélyeztető folyamatok és tényezők

1. A kárpótlás és privatizáció nyomán keletkező rendkívül nagymértékű területaprózódás;
2. A mezőgazdasági nagyüzemek területhasználatának uniformizáló hatása, a tájat gazdagító, változatos élőhelyeket biztosító tájelemek megszüntetése;
3. Az át nem gondolt területhasználat (mezőgazdasági és ipari üzemek létesítése, nyomvonalas létesítmények esztétikai színvonala, a tájba illesztés szempontjainak figyelmen kívül hagyása);
4. A termelési és kommunális hulladékok szervezetlen és illegális lerakása, a tájgondozás teljes hiánya;
5. Kőfejtők és homokbányák nyitása (bár ez a pont új lehetőségeket is rejt magában).
(ÁNGYÁN, 2008 alapján)

A helyi jelentőségű természetvédelmi területek kijelölésének fontossága

A helyi jelentőségű természetvédelmi területet és más érdemes védelemre érdemes földterületet a települési önkormányzat helyi rendeletben nyilváníthat védetté. Az önkormányzatok az ún. helyi jelentőségű védett természeti területek és helyi jelentőségű természeti emlékek létesítésre jogosultak. A nemzeti parkok és a tájvédelmi körzetek létesítésére kizárólag a miniszter jogosult, e mellett országos jelentőségű természetvédelmi terület és emlék létesítésére is az ő hatáskörébe tartozik. A miniszter rendeletben nyilvánítja védetté, illetve fokozatosan védetté a természeti értéket ill. területet. (LUKÁCS et al. 2003)

Fogalommeghatározás

- *Általános tájvédelem*

A tájak esztétikai adottságait és jellegét meghatározó természeti értékek, természeti rendszerek és az egyedi tájértékek megismerése, megőrzése, helyreállítása, fenntartása a kiemelt természetvédelmi oltalom alatt nem álló területeken (MSZ 20370).

- *Tájjelleg (tájkarakter)*

A természetes és művi (mesterséges) tájalkotó elemek aránya és térbeli elhelyezkedése (MSZ 20370).

- Tájjellegvédelem

A táj alkotóelemeinek, a tájszerkezetnek és a tájképnek a megőrzésére irányuló tevékenység (MSZ 20372). ([http5.](http://5.))

- Egyedi tájértékek

A tájak karakterének fontos összetevői az egyedi tájértékek. Az egyedi tájértékek fogalmát az 1996. évi LIII. törvény a természet védelméről (továbbiakban Tvt.) határozza meg, melynek a 6. § (3) bekezdése szerint „*egyedi tájértéknek minősül az adott tájra jellemző természeti érték, képződmény és az emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elem, amelynek természeti, történelmi, kultúrtörténeti, tudományos vagy esztétikai szempontból a társadalom számára jelentősége van*”. Ezt a meghatározást veszi át az MSZ 20381: 2009-es szabvány is.

A definíció egyik lényeges eleme, hogy mind a természeti jellegű, mind az emberi tevékenységgel létrehozott (művi vagy épített) tájalkotó elemek is egyedi tájértéknek minősíthetők.

Érdekesség, hogy az 1992-es műszaki irányelvben szereplő meghatározás még a tájépítészeti szakma eredeti elképzelését tükrözte, ami szerint a természeti tájalkotó elemek közül kizárólag az emberi tevékenység által hasznosítottak tartoznak bele az egyedi tájértékek körébe. A fogalom azonban a Tvt. hatályba lépésével módosult, és azt az MSZ 20381: 1999 szabvány elkészítése során - a tájföldrajzi szakterület közreműködésének eredményeként - kiterjesztették az egyéb természeti tájalkotó elemekre is. A különböző megközelítéseknek az oka a kéttájas szakterület eltérő tájdefiníciója. Az egyes szakágak értelmezésbeli különbözőségeiből adódó ellentmondást a szabvány sajnos még ma is magában hordozza: egyrészt a kultúrtörténeti egyedi tájértékek tipizálása jóval részletesebb, mint a természeti egyedi tájértékeké. Egyik gyakorlati következménye pedig az, hogy vannak olyan tájépítész műhelyek, amelyek kizárólag kultúrtörténeti egyedi tájértékeket felvételeznek, így ezek a kataszterek csak részben felelnek meg, és a Tvt.-ben foglaltakat sem elégítik ki. Az egyedi tájérték fogalmának meghatározása rögzíti az értékminősítés szempontjait is: a tájelemek minősítése *természeti, történelmi, kultúrtörténeti, tudományos és esztétikai jelentőség alapján* történhet. (KISS et al., 2011)

Egyedi tájértéknek minősíthetők egyrészt az *egyedi* (azaz szélsőségesen ritka), másrészt az *adott tájra jellemző (tipikus)* tájelemek is. Vagyis az egyedi kifejezés a *tájban való egyedi megjelenésre* utal, és nem az egyediségre, mint értékadó kritériumra. A szabvány szerint egyedi tájértékként azokat a tájelemeket kell felvételezni, amelyek a *társadalom számára fontosak*. Ez a kultúrtörténeti egyedi tájértékek esetében a közösség létrehozásával, használatával függ össze, s ezzel összefüggésben érzelmi kötődés alakult ki a tájelem iránt. Az egyedi tájérték jelentőségét egyaránt értelmezni szükséges a helyi közösség vonatkozásában, valamint térségi, országos, sőt nemzetközi szinten is. (KISS et al., 2011)

A szabvány szerint a tájértékek néhány csoportját *nem kell egyedi tájértékként kataszterezni*. Ezek a következők:

- *a természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény erejétől fogva („ex lege”) védett természeti területek és értékek: barlangok, víznyelők, lápok, szikes tavak, kunhalmok, földvárak, 5 liter/perc értéket meghaladó vízhozamú források (Tvt. 23. § (2) és (3) bekezdés);*
- *a biológiai egyedi tájértékek közül azok az élőhelyek, amelyek országos jelentőségű védett természeti területen vagy Natura 2000 területen helyezkednek el.*

Mint azt KISS et al. (2011) is publikálta ez a rendelkezés ugyanakkor nem azt jelenti, hogy az „ex lege” védett természeti területeket teljesen ki kell hagyni a felmérésből. Ezeken a területeken ugyanis lehetnek az „ex lege” minősítését megalapozó tájértékeken kívül olyan egyéb értékes tájelemek is, amelyeket javasolt egyedi tájértékként felvételezni (pl. régi határkő vagy kőkereszt egy kunhalom tetején). A források esetében felvételezni kell azokat, amelyek különleges összetételük (csevicék, gyógyforrások stb.) vagy hőmérsékletük (langyos és meleg vizű források) miatt egyediek. Kultúrtörténeti egyedi tájértékként javasolt felmérni a cifra foglalású forrásokat is, továbbá azokat, amelyekhez hagyományok, mondák fűződnek.

CSEMEZ - MÖCSÉNYI (1983) pedig e szerint végeztek felméréseket: „Tájértéknek, egyedi tájértéknek az ember tájalkotó, tájhasználó tevékenysége során keletkezett elemeket tekintettük. A termeléssel (ezen belül a mező-, a kert- és az erdőgazdasági termeszéssel), továbbá az ipari, a bányászati tevékenységgel, valamint a közlekedéssel, a történelmi eseményekkel stb. létrehozott egyedi tájértékek megjelenésüket, jellegüket, szakterületi tartalmukat, jelentőségüket tekintve egymástól eltérőek.” Ezek alapján érdemes tájérték-csoportosításokat végezni.

A TÉKA Mindennapi kisemlékeink megőrzéséért (2011) kiadványa (KISS et al., 2011) alapján az egyedi tájértékek megállapítása és nyilvántartásba vétele a nemzeti park igazgatóságok feladata. A településrendezési terv tartalmazza a tervezési területen található egyedi tájértékek felsorolását is. A terv tájvédelmi szakági alátámasztó munkarésében és/vagy az örökségvédelmi hatástanulmányban javasolt feltüntetni a nemzeti park igazgatóság által adatszolgáltatás keretében megadott vagy a helyszíni bejárások során feltárt tájértékeket. A települési önkormányzat ezen előzetes lista alapján foglalja be a rendezési tervbe az egyedi tájértékeket, amelyeket a szabályozási tervlapon szükséges feltüntetni. Az egyedi tájértékek listáját az önkormányzati rendelettel elfogadott helyi építési szabályzat mellékletébe vagy függelékébe javasolt beépíteni. A szabályzatban az egyedi tájértékek védelmére vonatkozó előírásokat is indokolt megfogalmazni.

Egyedi tájérték kataszterezés története Magyarországon

Magyarországon az I. világháború évében indult meg az önálló természetvédelmi szervezetrendszer kialakítása, majd a két világháború között született meg az 1935. évi IV. törvény az erdőkről és a

természetvédelemről. Újabb mérföldkönek számított az első tájvédelmi körzet megnyitása a Tihanyi-félszigeten (1952). Kezdetben a természeti értékek védelme a fajok védelmét jelentette, azonban idővel rájöttek arra, hogy minden védelem ellenére egy adott faj egyetlen egyede sem képes életben maradni, ha elpusztul az a környezet, ahol természetes körülmények között él. Megjelent tehát a területi kötődés fontossága, az élőhely védelme, ami a tájvédelem egyik alapját képezte. ([http5.](#))

A második világháború viharai után Magyarország lakosságának 60%-a élelmiszertermeléssel foglalkozott, ezért szükségessé vált a területek állapotának megőrzése és védelme. Azok a területek, amelyek viszonylag kis kiterjedésűek („pontszerűek”) voltak, a földművelésüghöz tartoztak, de (kezdetleges) egyedi tájértékké nyilvánították. Ennek megfelelően többféle egyedi tájérték született: *termeléshez, közlekedéshez, történelmi eseményekhez, kultúrtörténeti tevékenységhez* köthetők, fogalmazza meg a MAGYARORSZÁG AZ EZREDFORDULÓN STRATÉGIAI KUTATÁSOK A MAGYAR TUDOMÁNYOK AKADÉMIÁN (1999) című kiadvány.

Az egyedi tájértékek felmérését az 1970-es években megelőzte az ún. "Magyarországi Jelentős Környezeti Értékek" felmérése, amelynek keretében szinte az egész országban elvégezték a kultúrtörténeti értékek felvételezését. Maga a fogalom az 1983-ban megjelenő „Egyedi tájértékek” című tanulmányban - amit az OKTVH (Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal) megbízásából készítettek, és amiben már megkezdődött az egyedi tájértékek kísérleti jellegű felmérése - vált ismertté. E tanulmány már jóval összetettebb, értékelési módszerek kidolgozásával is foglalkozó mű. 1990-től több településen megkezdődött elsősorban megyei vagy helyi önkormányzati ösztönzésre az egyedi tájértékek felmérése. ([http4.](#))

Az egyedi tájérték kifejezés részletes kifejtésére, fogalmi meghatározására, jelentőségének megállapítására, a felmérendő értékek értékelési módszerének, menetének kidolgozására, valamint a tájvédelemben betöltött szerepére először CSEMEZ - MÖCSÉNYI által az 1983-ban az OKTVH (Országos Környezet- és Természetvédelmi Hivatal) megbízásából készített Egyedi tájértékek c. tanulmányban került sor. Ezzel egy kísérleti jellegű felmérés vette kezdetét, melyben a védetté nem nyilvánított táj értékelését tűzte ki célul a két tudós. Céljuk a feltárás, csoportosítás, osztályozás és minősítés volt. Az 1990-es évektől elsősorban megyei és helyi önkormányzati kezdeményezésre több településen felmérések történtek, az MI-13-25:1991 Általános tájvédelem. Egyedi tájértékek kataszterezése c. műszaki irányelv alapján. Az irányelvet az MSZ 20381:1999 magyar szabvány megjelenésével visszavonták. Az említett szabvány 2009-ben módosult. Ma az MSZ 20381:2009 sz. szabvány hatályos. A felméréseket a nemzeti park igazgatóságok és az önkormányzatok készítették nyertes hazai és külföldi pályázati támogatások segítségével. (SÁNDOR, 2005)

A Tvt. kihirdetését követően az egyedi tájértékek felmérése felgyorsult. A felméréseket elsősorban a Nemzeti Park Igazgatóságok K+F (Kutatás-Fejlesztés) keret felhasználásával, önkormányzatok, és természetvédelemmel foglalkozó alapítványok készítették hazai és külföldi pályázati támogatással. Jelentős számú felmérés készült településrendezési tervek munkarészeként, valamint szakdolgozatok részeként is. ([http4.](#))

A Vidékfejlesztési Minisztérium Környezet- és Természetvédelmi Helyettes Államtitkárságának központi nyilvántartása szerint eddig a hazai települések mintegy egyötödére, 668 település, illetve településrész egyedi tájértékeinek felmérésére készült el a tájértékeket részletesen bemutató kataszter. Ez összesen több mint 12 000 egyedi tájélem felmérését jelenti. ([http4.](#))

Az egyedi tájértékek kataszterezése országos szinten sokéves gyűjtőmunka, amelyben nagy előrelépést jelentett a TÉKA-program. Melyet 2009-ben a Budapesti Corvinus Egyetem (BCE) Tájépítészeti Kara, a Vidékfejlesztési Minisztérium Környezet- és Természetvédelmi Helyettes Államtitkársága, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal (KöH), a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat (KÖSz), valamint a Földmérési és Távérzékelési Intézet (FÖMI) alkotta konzorcium indította el a TÉKA programot: „Táji értékek kataszterezése az Európai Táj Egyezmény hazai bevezetésének megalapozásához, a tájkarakter értékelés módszertanának kidolgozásához” (TÉKA = TájÉrtékKataszter). A 2009-ben kezdődött program első szakaszában sor került a hazai helyzet áttekintésére. Az egy év időtartamú EGT/Norvég Finanszírozási Alap által támogatott pályázati program 2010. szeptemberében zárult. ([http3.](#)) A témáért felelős nemzeti park igazgatóságok nyilvántartása szerint 2009 szeptemberében Magyarország mintegy 3200 településéből 552 településre készült el a kataszter. Ezek a kataszterek 9732 egyedi tájértéket tartalmaztak. A program során kiemelt szakmai cél egy integrált táji adatbázis, illetve egy olyan informatikai rendszer létrehozása volt, mely szakmai modulja különösen a tájtervezők és kutatók számára lehet fontos adat- és információforrás. A nagyközönségi modulja a széles nyilvánosság számára felhasználóbarát módon biztosítja a nyilvános adatok, információk elérhetőségét. Az integrált adatbázis jól hasznosítható lesz a minisztérium Európai Táj Egyezményből adódó feladatainak végrehajtásában is, különös tekintettel a „tájak számbavételére”. Fontos megjegyezni azonban, hogy az elmúlt évtizedekben egyetemek, társadalmi szervezetek koordinálásával számos olyan kataszter készült, amely tartalma még nem került be a TIR-be. Ezeknek a tájértékeknek a tényleges megőrzése szempontjából nagy előrelépést jelentene, ha a folyamat részét képező minőségbiztosítás után sor kerülne a hivatalos nyilvántartásba történő felvételükre (KISS et al., 2011). Dolgozatommal szeretném tovább gazdagítani a felmért értékek számát, valamint Sámsonháza község jelentőségét Nógrád megyében.

A táji értékek számbavételének előnyei

1. Terület- és településfejlesztés, valamint turizmus szempontjából:

- *Az eddig rejtett értékek is bekerülnek a turizmus kínálatába, erősítve a települések vonzerejét;*
- *Az értékek mentén turisztikai csomagok alakíthatók ki, ami növelheti a látogatók tartózkodási idejét;*
- *Az önkormányzatok megalapozottabb, értékeiket, erősségeiket jobban figyelembe vevő területfejlesztési döntéseket hozhatnak;*
- *A táji értékek megismerése és megőrzése hozzájárulhat a helyi identitás és a közösségi kohézió erősödéséhez. (KISS et al., 2011)*

2. Természetvédelem szempontjából:

- *Védelem alatt nem álló értékek megismertetése, tudatosítása a lakossággal;*
- *Veszélyeztetett érték esetén védelem alá helyezés kezdeményezése;*
- *Javaslatok kidolgozása az összes egyedi tájértékre;*
- *A múlt emlékei, tudományos, történelmi, esztétikai jelentőségűek;*
- *A települések értékeit jelentik, a településképet gazdagítják;*
- *A települési identitástudat erősítését segítik;*
- *Idegenforgalmi vonzó tényezőt jelentenek. (SZABÓ, 2003)*

Egyedi tájértékek felmérése

Az egyedi tájértékek felmérésének célja a települések közigazgatási területén található, az adott közösség számára fontos kultúrtörténeti, természeti és táji értékek felkutatása, felvételezése, egyedi tájértékké nyilvánítása és az egyes típusokra vonatkozó kezelési előírások megadásával fennmaradásuk biztosítása. A felmérés célja egy egységes, az egész országra kiterjedő kataszter létrehozása, amely egyaránt segítséget nyújt a tájvédelmi szakhatósági ügyek megoldásához, a tájvédelmi szempontból jelentős természeti és kultúrtörténeti értékek védelméhez, megőrzéséhez, valamint ezen értékek turisztikai célú bemutatásához az önkormányzatok közreműködésével. ([http4.](#))

Az eredményes végrehajtással az alábbi közvetett eredmények megvalósulása várható:

- szakmai konszenzus kialakítása az egyedi tájérték kataszterezést illetően;
- az egyedi tájértékek jogszabályi háttérének, a szakhatósági munkában való alkalmazhatóságának rendezése;

- rendelkezésre áll egy fontos feltétel (teljesebb adatbázis) egyedi tájértékeknek az agrártámogatások rendszerébe történő integrálásához (a „kölsönös megfeleltetési” rendszer alapján), s ezzel előrelépés az egyedi tájértékek megörzését illetően;
- az egyedi tájértékek integrálása a településrendezési tervekbe (a Tvt. 6. § (5) alapján), s ezzel előrelépés az egyedi tájértékek megörzését illetően;
- az Európai Táj Egyezményből adódó feladataink („Tajak számbavétele”) szakmai megalapozása;
- a tájvédelem társadalmi elfogadottságának javulása (elsősorban a TÉKA nagyközönségi moduljának köszönhetően). (<http4>.)

Az egyedi tájértékekre vonatkozó fontosabb jogszabályok és szabványok

- *A természet védelméről szóló 1996. évi LIII. törvény;*
- *347/2006. (XII.23.) Korm. r. a környezetvédelmi, természetvédelmi, vízügyi hatósági és igazgatási feladatokat ellátó szervek kijelöléséről;*
- *2004. évi CXL. tv. a közigazgatási hatósági eljárás általános szabályairól;*
- *346/2008. (XII. 30.) Korm. r. a fás szárú növények védelméről;*
- *2009. évi XXXVII. tv. az erdőről, az erdő védelméről és az erdőgazdálkodásról.*
- *MSZ 20370:2003 Természetvédelem, Általános tájvédelem. Fogalommeghatározások.*
- *MSZ 20381:2009 sz. Természetvédelem. Egyedi tájértékek kataszterezése.*
(<http://net.jogtar.hu/>)

Település földrajzi, történelmi, gazdasági bemutatása

- **Szlovákság Magyarországon**

A magyarországi szlovákok körében nagyon erős lokális, településhez kötött identitás alakult ki, napjainkban elsősorban a származás s részben az etnikai hovatartozás kifejezője. A palóc nyelvjárás Szlovákiában és Észak-Magyarországon terjedt el a Vágtól keletre, a Dunától és a Budapest-Cegléd-Szolnok vonaltól északra egészen a Tiszáig.

Települési önkormányzatok: *Bács-Kiskun megye (3 településen), Békés megye (17 településen), Borsod-Abaúj-Zemplén megye (16 településen), Csongrád megye (3 település), Fejér megye (2 településen), Heves megye (2 településen), Komárom megye (9 településen), Nógrád megye (20 településen), Pest megye (24 településen), Szabolcs-Szatmár-Bereg megye (1 településen), Tolna megye (1 településen), Veszprém megye (1 településen), Budapest (14 kerületben).*(PÁLFALVI, 2011)

- Sámsonháza lehatárolása

Központi-Cserhát kistájban (1. ábra), Nógrád megyében helyezkedik el. Területe 307 km² (a középtáj 11,4%-a, a nagytáj 2,8%-a). A Mátra és a Cserhát hegységek ölekezésénél, a Kis-Zagyva völgyében, a 21-es főközlekedési úttól 3–4 km-re, a dombok közé szorulva, a Kék-túra útvonallal érintve. A Kék-túra útvonalon 5–8 km távolságra van Hollókőtől, illetve Mátraverebély-Szentkúttól.

- A kistáj jellemzése

Nyugaton a Galga, keleten a Zagyva völgye által határolt kistáj 160 és 574 méter közötti tengerszint feletti magasságú, völgymedencékkel tagolt, alacsony középhegység. A kistáj középső részén intenzívek a lejtős tömegmozgások és a talajerózió. A kistáj felépítésében északnyugatról délkelet felé egyre fiatalabb kőzetek vesznek részt (felső-oligocén homokos, agyagos összletek, miocén slír és kavics rétegsorok, középső-miocén andezittakarók).

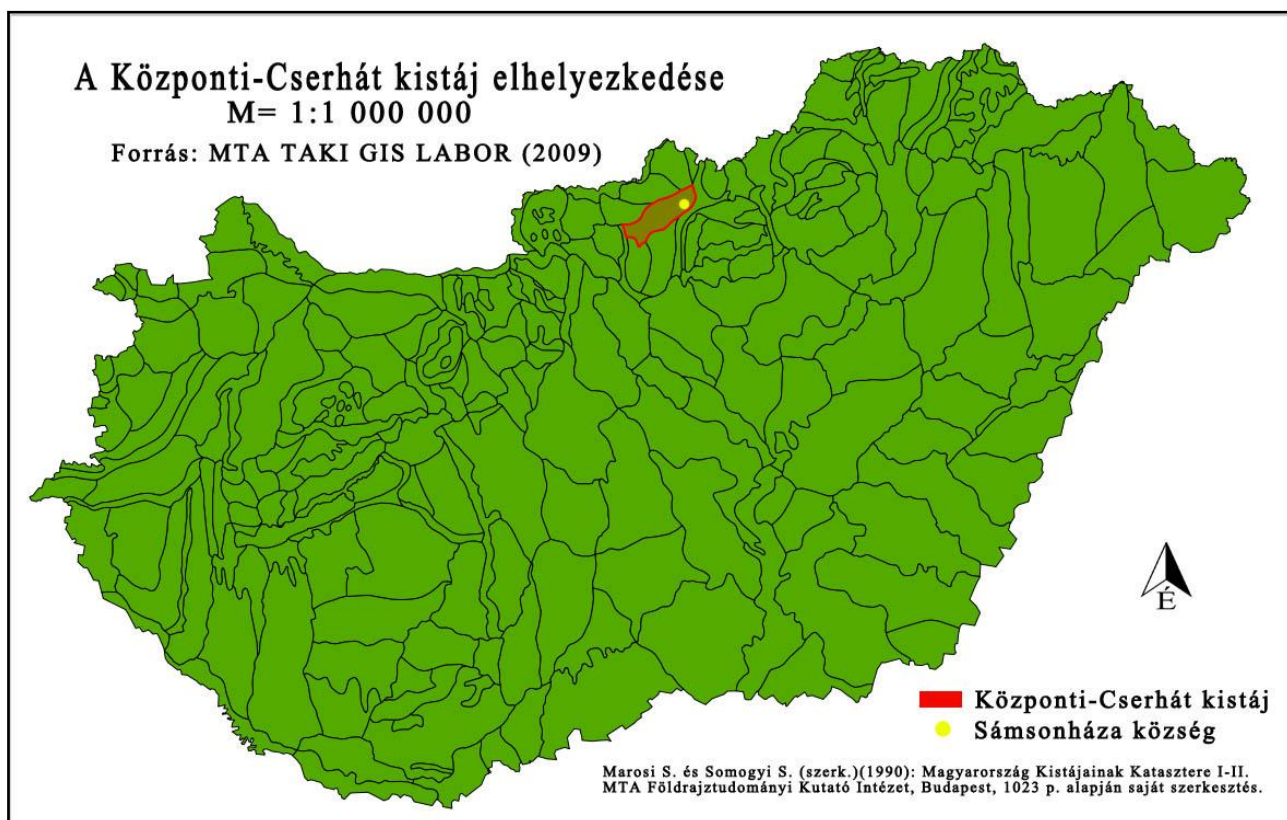
Mérsékelt hűvös-mérsékelt száraz éghajlatú kistáj. Kevéssel 1900 alatti az évi napsütéses órák száma. Az évi középhőmérséklet a kistáj legmagasabb pontján 8,0 °C körüli, máshol 9,0–9,5 °C. A legmagasabb hőmérsékletek átlaga 32,0 °C körüli. A legalacsonyabb minimumok átlaga -17,0 °C.

Az évi csapadék 580–630 mm, ebből 340–380 mm a vegetációs időszakban hull. Az északias lejtőkön 50 fölött, máshol 45 hótakarós nap várható, és 25 cm az átlagos maximális hóvastagság. A ariditási index 1,15–1,21 között van.

Az uralkodó szélirány az északnyugati, a szélsősebesség a völgyekben 2 m/s, de a magasabb pontokon 3–3,5 m/s. Éghajlati szempontból elsősorban az erdőgazdálkodás igényeit elégíti ki.

Száraz, gyenge lefolyású kistáj, amelyet a Zagyva jobb oldali mellékpatakjai (Szuha-, Bér-, Herédi-patak) tagolnak. Összefüggő „talajvíztükör” 2–3 m alatt helyezkedik el. Rétegvíz a rétegek tározóképeségének csekélyisége miatt ugyancsak kevés. Az artézi kutak sekélyek és vízszegények, általában a miocén rétegeket csapolják meg. Mivel a talajvíz számos helyen nitrátot is tartalmaz, a települések vízellátása csak vezetékes rendszerrel oldható meg. Csatornahálózat mindössze 10 településen van, az is csak részlegesen kiépítve, így kistáji szinten a közcsonnával ellátott lakások aránya csupán 39,9% (2008).

A lankás dombvidék nagyobb része kultúrtáj, kisebb erdőfoltokkal, völgyalji nedves rétekkel, patakmenti fűzligetekkel. Az erdők zömmel cseres-tölgyesek, ezek részesedése 75% feletti. (MEZŐSI, 2011)

1. ábra: Központi-Cserhát kistáj elhelyezkedése
 Forrás: MTA TAKI GIS LABOR 2009

Az aljnővényzetben típusjelző a ligeti perje (*Poa nemoralis*), a fagyal (*Ligustrum vulgare*), a бүккsás (*Carex pilosa*) és a felemáslevelű csenkesz (*Festuca heterophylla*). Az északi oldalakon gyertyános-tölgyesek és gyertyános-bүккösök is megjelennek, de szerepük alárendelt: kis kiterjedésűek és fajokban szegények. Megemlíthető a közönséges édesgyökerű-páfrány (*Polypodium vulgare*), a barkócafa (*Sorbus torminalis*), a magas csukóka (*Scutellaria altissima*) előfordulása. A бүккös csupán néhány állományfoltot képez, azt is a hegyoldalak É-i lejtőin, teknőkben. A szárazabb, melegkedvelő erdőkben D-i elemek a pázsitos nőzirom (*Iris graminea*), a sziklai és a lappangó sás (*Carex halleriana*, *C. humilis*). A lejtők, hegylábak D-ies oldalainak sztyeppjellegű növényzete jórészt másodlagos, benne érdekesebb faj a selymes peremizs (*Inula oculus-christi*), a dudafűrt (*Colutea arborescens*) és a Janka-tarsóka (*Thlaspi jankae*). A meglehetősen nagy területet borító gyeptársulások közül a sztyeprétek és a félszáraz gyepek emelhetők ki fajgazdagságuk és jobb természeti állapotuk miatt. Nagybárcány felett, a Hármashatár-hegy É-i oldalában, a Nádas-tó lápában tőzegmohafajok (*Sphagnum* spp.)_és közönséges rence (*Utricularia vulgaris*) voltak megtalálhatók. Sok helyen találunk telepített akácost, erdei- és feketefenyvest. Komoly problémát jelent a hatalmas területeket meghódító parlagfű.

Gyakori élőhelyek: Cseres-kocsánytalan tölgyesek, Jellegtelen száraz- vagy félszáraz gyepek és magaskórósok, Gyertyános-kocsánytalan tölgyesek, Galagonyás-kökényes-borókás cserjések, Mész- és melegkedvelő tölgyesek, Keményfás jellegtelen vagy telepített egyéb erdők, Lejtőgyepek

egyéb kemény alapkőzetten stb. *Közepesen gyakori élőhelyek:* Jellegtelen üde gyepek és magaskórósok, Puhafás pionír és jellegtelen erdők, Fáslegelők, fáskaszálók, felhagyott legelőerdők, gesztenyeligetek, Félsszáraz irtásrétek, száraz magaskórósok és erdőssztyeprétek, Mészkerülő gyertyános-tölgyesek, Őshonos fajú facsoportok, fasorok, erdősávok stb. *Ritka élőhelyek:* Hegylábi és dombvidéki elegyes lösztölgyesek, Nem zombékoló magassásrétek, Veres csenkeszes hegyi rétek, Fűz-nyár ártéri erdők, Mocsárrétek, Égerligetek stb.

Fajszám: 800–1000; védett fajok száma: 40–60; özőnfajok: bálványfa (*Ailanthus altissima*), gyalogakác (*Amorpha fruticosa*), selyemkóró (*Asclepias syriaca*), tájidegen őszirózsa-fajok (*Aster* spp.), kisvirágú nebáncsvirág (*Impatiens parviflora*), japánkeserűfű-fajok (*Reynoutria* spp.), akác (*Robinia pseudoacacia*), aranyvessző-fajok (*Solidago* spp.).

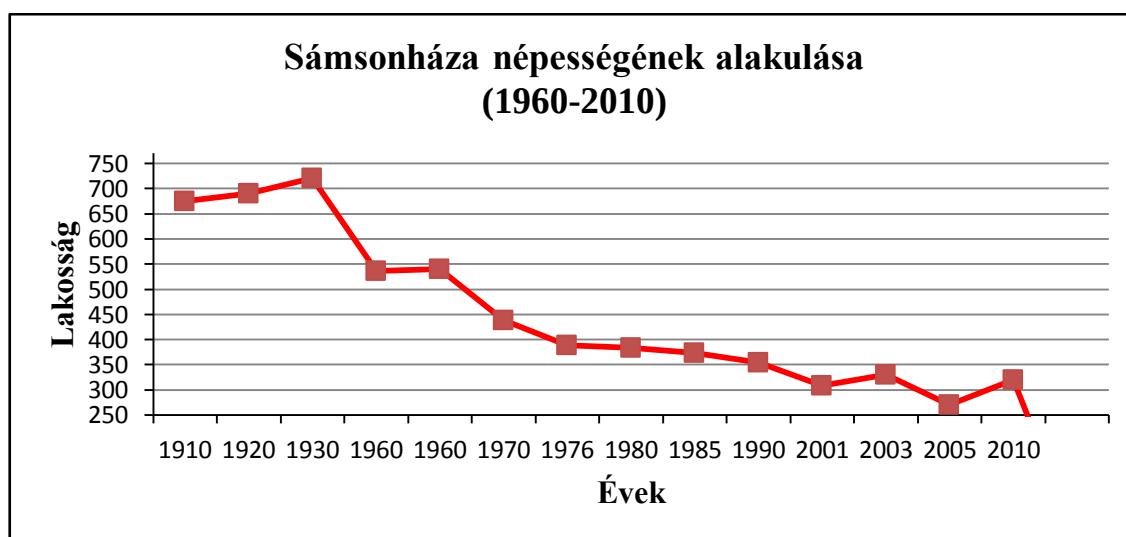
Az Északi-középhegység talán legszerényebb mezőgazdasági potenciálú kistája. Az erősen tagolt hegyvidéki kistájban a kőzetfelépítés változatosságát növeli, hogy az andezitre lajta- és szarmata mészkő rakódott, a pleisztocénban pedig lösz települt, amely különböző mértékben erodálódott. A változatos kőzetfelszínen agyagbemosódásos barna erdőtalajok képződtek (55%). A déli kitettségű, alacsonyabb térszínű löszfelszíneken a barnaföldek előfordulása a jellemző (34%). Az agyagbemosódásos barna erdőtalajok mechanikai összetétele túlnyomórészt agyagos vályog. A kismértékben erodált változatok vízgazdálkodása a közepes vízvezető képesség miatt kevésbé kedvező, míg az erősen erodált változatoké a sekély termőrétegűség miatt szélsőséges. Erdőterületként (50%) és legelőként (25%) hasznosíthatóak. A lepusztulás révén kialakult köves és földes kopárok területi részaránya jelentős (8%). A meszes felszíneken rendzina talajok vannak (<1%). A barnaföldek a kistáj északi részén nyirkokon, középső harmadában pedig harmadidőszaki vagy idősebb üledékeken képződtek. Mechanikai összetételük a talajképző kőzettől függően vályog vagy agyagos vályog. Vízgazdálkodásuk az agyagbemosódásos barna erdőtalajokéval megegyezik vagy jobb vízvezető képességük miatt kedvezőbb. Szántóként mintegy 45%-ban hasznosíthatók. A szántókon természetű növények a búza, az őszi árpa, a kukorica, a burgonya és a vöröshere.

A talajvédelemre megoldást a szántóterület csökkentése jelenthet. A patak völgyekben agyagos vályog mechanikai összetételű, szénsavas meszet nem tartalmazó réti és nyers öntés talajok találhatóak. Kiterjedésük 1-2%. Szántóként 40 és 30%-ban, rét-legelőként 40 és 5%-ban hasznosíthatók.

Félperiférikus közlekedési hálózati helyzetű, főút és vasút nélküli terület. Északkeleti pereme közelében fut a 21. sz. másodrendű főút, amellyel nagyrészt északnyugati-délkeleti irányú közutakon át teremt kapcsolatot. Közútjai főként Pásztó és Bátorfaterenye elérhetőségét biztosítják. Állami közútjainak hossza 74 km, a közútsűrűség 21 km/100 km². Településeinek 53%-a közúthálózati végpont.

A térség 17 települése között egyetlen városi jogállású sincs, központként Pásztó említhető. A faluhálózatban a törpe- és aprófalvak (<500 lakos) a meghatározóak. Az átlagos faluméret alig haladja meg az 500 főt.

A kistáj ritkásan lakott, a népsűrűség az országos átlag 1/3-a körül mozog (2001: 38 fő/km²). A népességmaximum éve 1941, azóta a térség népességének közel 30%-át veszítette el (2001: 9231 fő) (1. diagram). Hagyományos népességkibocsátó terület. A népesség több mint 30%-a még az általános iskolát sem fejezte be, ugyanilyen arányban befejezték, de itt meg is rekedtek, miközben az érettségizettek aránya mindössze 12,1%, a diplomások aránya pedig az országos átlag 1/5-e (2001: 2,4%).

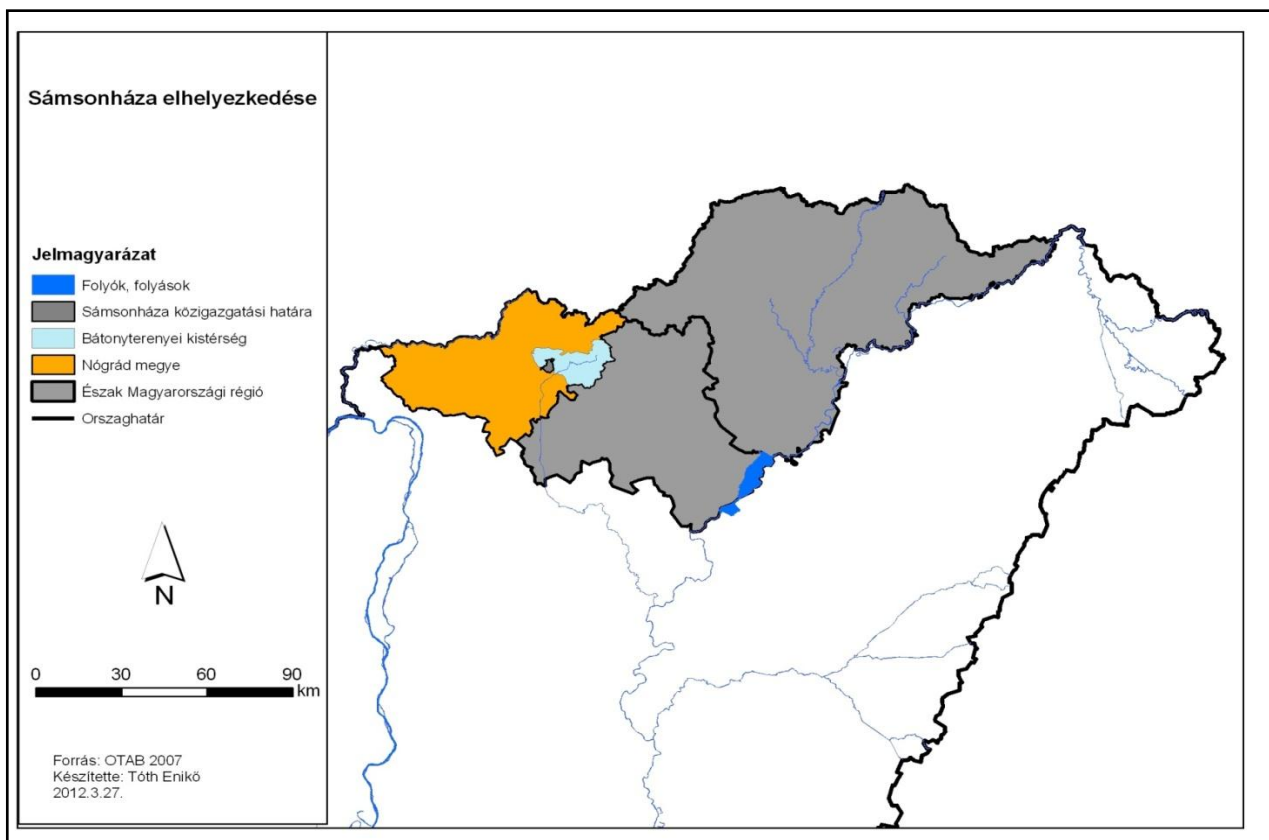
1. diagram: Sámsonháza népességének alakulása (1960–2010)

Forrás: TeIR-VATI 2012

A vallási megoszlás tekintetében a népesség 3/4 része római katolikus. Az evangélikusok aránya 13,6%, néhány faluban a többséget teszik ki (pl. Sámsonháza). A reformátusok részesedése mindössze 1%, de az átlagosnál alacsonyabb a felekezeten kívüliek és az ismeretlen vallásúak együttes részesedése is (7,2%). A népesség több mint 4/5-e magyar, 1/10 része pedig roma. A szlovákok aránya kistáji szinten 5%-ot tesz ki (Sámsonházán a népesség felét, Lucfalván pedig az 1/3-át teszik ki). (MAGYARORSZÁG KISTÁJAINAK KATASZTERE, 2010.)

- Sámsonháza jellemzése

A község a Mátra és Cserhát hegységek találkozásánál, a Kis-Zagyva völgyében 1271 ha-on elterülő település, amely már a török hódoltság után betelepült nagyrészt szlovákok lakta nemzetiségi település. A helység észak felől a Cserhát hegység elődombjai által zárt, dél felé nyitott a Mátra kéklő hegyláncára. (2. ábra) (SÁMSONHÁZA TELEPÜLÉSRENDEZÉSI TERVE, 2003)

2. ábra: Sámsonháza elhelyezkedése
 Forrás: OTAB 2007, saját szerkesztés

Sámsonháza a történelem tanúsága szerint már II. Béla király idejében megvolt, nevét egy Sámson nevű főúrtól kapta, aki 1132-ben az ellenkirály-jelölt híve volt. A szájhagyomány szerint ő építette a falu fölé magasodó hegyen a Fehérkő várát is. A XV. században a sámsoni várról említés olvasható az oklevelekben. Ekkoriban Cillei Borbála volt a birtokosa. Valószínűleg a huszita háborúk idején pusztult el a vár, mert a török időkben már nincs szerepe annyira összedőlt. A leégett és elpusztult település a XVII. században újra éled. A községben elsősorban szlovák Evangélikus családok érkeztek és élnek. Feltehetően a Zólyom melletti Kriványból és a Losonc melletti Ábelová környékéről. Sámsonháza lakói szlovák nemzetiségűek, de mindenkor magyarnak vallják magukat. Szlovák és magyar nyelven beszélnek. Aktív szókincsükhöz tartozik: *Zvonyica Chrasztyna, Vorosilov út, Sztrná bocs, Doplyinka, Hunná, Pajták, Plachi-hegy, Placho-vrch, Za Csernin Kosjaron, Travnyik* stb. - mindennapi nyelvünkben jelen vannak, de eredetüket sokan nem tudják.

Az evangélikus templom 1870-ben készült el. Az egyházközség 1871-ben a már száműzött Kossuth Lajost választotta meg főfelügyelőjének. A tisztséget Kossuth elfogadta, mint egyetlen közmegbízhatást a száműzetésben, melyet haláláig ellátott. (1. melléklet)

A község többszörösen hátrányos helyzetben lévő település. Nógrád megye országosan is a kedvezőtlen lévő megyei között vezeti a ragsort, másrészt a településen nincs termelőüzem. A helyi

termelőszövetkezet illetve mezőgazdasági szövetkezet feloszlott, mivel a művelés a 8–10 ha/Ak értékű földeken nem gazdaságos. A munkanélküliek száma emiatt tovább növekedett. A településre a fiatalok elvándorlása a jellemző (Salgótarján, Pásztó). Így a falu lakónépességére az elöregedés a jellemző. Általános iskolát nem tart fenn, egy csoportos óvodája van. A polgármesteri Hivatal három részfoglalkozású köztisztviselővel látja el feladatát, egy személy közhasznú foglalkoztatás keretében látja el a családvédelmi - és gyermekjóléti- szolgálattal kapcsolatos feladatokat.

A községben Szlovák Kisebbségi Önkormányzat is működik. A kisebbségi önkormányzat többek között felkarolta és működteti a KOLESO hagyományörző csoportot, amelynek évről-évre szép sikerei vannak. 1996 óta minden év augusztusában megrendezésre kerül a Nemzetiségi Találkozó, melyre különböző hagyományörző csoportokat hívnak meg.

- Sámsonháza eredete

- 1) Sámsonnak három gyermeke volt. Mégpedig két fiú: Sámson és Márk, ezen kívül egy Lucia nevű lánya. Atyjuk halála után Sámsoné lett Fejérkö vár és környéke, vagyis Sámsonháza, Márké lett Márkháza és Lúcia hozományul kapta Lucinát, a mai Lucfalvát.
- 2) Sámsonnak két fia volt: Tamás és Turdó vagy Turda. Mind a kettő főispán (comes) de, hogy melyik vármegyében, azt homály fedi. A nógrádi főispánok között neveik nem fordulnak elő.
- 3) A községben élő legidősebb lakosok szerint Sámsonnak két fia és egy lánya volt: Barkan, Márk és Lucia. Birtokait közöttük osztotta szét, a három területből egy-egy falu lett: Márkháza, Bárkány és Lucfalva (Luczin). A völgy lakosai között Lucfalva neve a mai napig Luciny kiejtéssel van a köztudatban.
- 4) A krónikaírónk viszont ezeket írja: „*Erat auten precipuun caput traditorum Sampson, qui erat pater comitum Thomas et Turda*” = A pártütőknek nagyon kiváló feje volt Sámson, aki Tamás és Turdó főispánoknak az atyja volt. (A Traditor szó alatt pártütőt kell érteni.)
- 5) Az elterjedt és köztudatba beépült történet szerint: Sámson, középkori lovag, Sámsonvár vagy Fejérkövár és környékének ura volt. Főúri társai közül megemlíthető Lamper comest (főispán), az egyik legelőkelőbb világi alak, aki a Hont és Pázmány nemzetségből származott. Feleségül vette László király húgát, ezzel az Árpádokkal rokonságba került. Sógorságban volt II. Komnénosz bizánci császárral is, akinek felesége, Piroska, László király lánya. László királynak nem volt fiúgyereke. Géza király fiai (Kálmán és Álmos) közül László nem akarta Kálmánt utódjának. Kálmán halála után II. István (1116–1131) követte a trónon. Istvánnak nem volt gyermeke, így kijelölt trónörökös Saul volt, de az váratlanul, tisztázatlan körülmények között meghalt 1131-ben. A magyar főurak a trónbetöltés kérdésben két táborra váltak. Az a főúri csoport, amelyik Kálmán híve volt,

Boriszt szerette volna királynak, viszont a hatalomból eddig kiszorított főurak, a megvakított Bélát támogatták. A főurak eme két csoportja között megkezdődött a kemény küzdelem a trónért. Lamper comes és Sámson ebben a harcban Boricsot támogatták.

Sámson nem egyedül jutott arra a felismerésre, hogy a hazának olyan királyra van szüksége, aki személyével az ország dolgait irányítani tudja. A vak Bélát erre nem találta alkalmasnak. Czuczor eposza szerint: a Boricsot támogató főurak Sámson várában gyülekeztek és szervezkedtek. Sámson az eddigi vérengzéseknek szemtanúja volt. Féltette, hogy az összecsapás ismét nagy véráldozatot követel. Ekkor azt javasolta, hogy ő átmenjen a Béla táborába és megszégyenítse azt. A javaslatnak Borics örült, Sámson pedig átment a Sajó túlsó partjára, ahol Béla katonai tábora volt. Béla király éppen a híveivel tanácskozott, amikor a sátrába belépett Sámson. Mikor azonban el akarták fogni, ő lóra pattant és elmenekült. Bod ispán szolgálja meghallotta a lármát, nyergeletlen lóra pattant, és lándzsájával a Sajóig üldözte Sámson, aki lovastul a folyóba zuhant, és üldözője a vízben elérte lándzsájával. Sámson köntöse alatt páncél volt, és a nehéz páncél miatt nem tudott úszni. Sámson tehát a Sajó vizében elmerülve odaveszett.

- Sámsonháza történetének kronológiája

- 1401. november 25.-i keletkezésű az első adat Sámsonházáról. (Verebi György fia, Péter mester birtokáról szóló oklevélben)
- 1403. május 1.-re Kachy-i Pál 14 sámsonházi jobbággyával Visegrádra, Frank országbíró elé volt idézve. (Verebi György fia, Péter fele perben. 1403. február 12.)
- 1406. január 26.-án kelt levélben Sámsonháza birtokosa Kachy János, Pál fia, István unokája magtalan halálával a birtokait Zsigmond király a visegrádi kir. Capolla fenntartására és a capolla ispánjának élelmezésére adományozta. (A latin szövegű oklevelet Bogisich Ferenc érseki tanácsos fordította. Nagybárhány.)
- A várról csak 1409-ből van első adatunk és 1472-ben már romokban hevert. (Codex Diplomaticus)
- 1409. március 24.-én Zsigmond király Tétényi Andrásnak adja Sámsonházát és a határában fekvő Fejérvő várának helyével.
- 1424-ben Zsigmond király nejének Borbála királynénak adja Sámsonházát - írja Borovszky Samu. (Erre vonatkozóan nincs találat bizonyíték)
- 1439-ben Tari Lőrinc fia Rupert lett a birtokosa.
- 1454-ben Tari Rupert fia, György birtokában találjuk.
- 1464-ben Tari György eladta (elzálogosította) Országh Mihály nádornak Jobbágyit, Luczint és Sámsonházát, mert nem volt fiúgyermek.

- 1472-ben Tari György halálával az Ország és a Kompolthi családok birtokába jutott.
- 1598-ban Török István volt a földesura. (Nagyatyja: Török Bálint, belgrádi bán, aki a Héttoronyban raboskodott, Atyja: Török Ferenc, akinek a felesége, Ország Bora)
- Pázmány korában (1570–1637) összeírt templomok jegyzékén szerepel, hogy Sámsonházán Szt. Katalin tiszteletére emelt parókialis templom állott.
- 1633–34-ben a váci nahije (a legkisebb török közigazgatási-területi egység) községei között találjuk, de csak egy adóköteles házzal.
- 1709-ben a Rákóczi-szabadságharc idején Sámsonháza község egy hajdút állított.
- 1715-ben hat magyar háztartását vették fel.
- 1720-ban nemes községként szerepel.
- 1715-től kezdődik a szlovákok betelepítése. (Nem egyszerre és nem egy helyről)
- 1731-es Canonika vizitáció szerint fából és szalmával fedett templom állott. A község határában lévő Szt. Katalin-templom már omladozófélben volt.
- A XVIII. század első felében a Szemere és Nyári család birtoka.
- 1770–71-es úrbéli tabella szerint földesurai (azok jobbágysai): Báró Haller Sámuel (23), Rakovsky György (20), Nikházi Györgyné született Szemere Erzse (6) Frajzajzen Józsefné született Plathy Magdolna (4), (összesen 53 jobbágy).
- 1778-ban Michaleczky Ádám lelkész alatt toronnyal állított templom épült. Ezt a templomot Kubinyi Gáspár legendás bátorságával védte meg.
- 1808. május 30.-án tűz pusztított. Leégett az egész község, a templom, az iskola, a paplak és a harangok is elolvadtak.
- 1828-ban szintén tűz pusztított.
- 1818. augusztus 13.-án Sámsonházán született Haan Lajos.
- A XIX. század első felében Fáy (András, László és Zsuzsanna), Balás és Kun családok birtoka.
- Sámsonháza az 1848–49-es hadjáratban 18 honvédet állított ki, kik közül 17-en szerencsésen hazatértek. (Sámsonházi evangélikus egyház iratai alapján)
- XIX. század második felének birtokosai: Plachy Tamás, Jezerniczky Károly és Thomka Ferenc, akik birtokukból az egyháznak földet adományoztak.
- 1870-ben épült a templom a falu feletti dombra. Vladár János lelkész idején.
- 1871. április 6-án Turinban Saját kezűleg írt Kossuth Lajos levelét őrzi a Sámsonházi ev. egyház, melyben az emigrációban tartózkodó hazánk nagy fia elfogadta az egyház főfelügyelői tiszteletet.
- 1831-ben, 1849-ben és 1873-ban kolera pusztított.
- A XIX. század elején mamut csontváz darabjaira bukkantak a Fejérvő-vár hegyoldalában.

- Az I. világháborúban a község lakói közül 163-an vettek részt. 37-en hősi halált haltak, egy elhunytat vitézzé avattak.
- 1923-óta Sámsonháza az evangélikus egyház püspöki székhelye volt, egészen Dr. Kiss István püspök haláláig.
- A II. világháborúban a lakosság átélte a front átvonulását.(1944. december)
- A II. világháborúban a német hadsereget a Malinovszkij marsall által vezetett 2. Ukrán Front Szorította ki, vagyis a Managarov irányítása alatt álló 53. hadsereg.
- A második világháborúban (1940–1945-ig) 14-en haltak meg.
- 1947-es választások után került hatalomra a kommunista párt.
- 1948-49 között folyt a szlovákok kitelepítése Jánosi hegységbe.
- 1956. novemberében elégetésre kerültek a gyűlöletes beszolgáltatásról szóló iratok.
- 1956-ban szűnt meg a beszolgáltatás.
- 1960-ban a parasztokat megfosztották földjeiktől és termelőszövetkezet alakult.
- 1992. novemberében volt az első földárverés. Kalapács alá került az ősöktől örökölt juss.

E feljegyzésekből is látható, hogy a falu sok tragédia szereplője volt, számos neves őssel rendelkezik, a fennmaradt feljegyzései neves személyekhez kötődnek, lakosai embert próbáló erővel és kitartással harcoltak az aktuális rendszerek és a természet erőivel szemben, száznyolcvan év alatt három templomot és négy parókiát építettek, holott polgárai folyton újuló betelepültek, akik összefogásából a község fennmaradhatott. Az adatok, térképek, feljegyzések összegyűjtése alapján, Sámsonháza nagy tiszteletben lévő tanítója, Vámos Ilona részletesen leírta Sámsonháza 700 oldalas helytörténetét, melyben képek, oklevelek mutatják be a letűnt korokat. Ez a mű máig nyomtatásban meg nem jelent mű. A szerző halálával öröklési alapon a leszármazottak tulajdonába került.

Kataszterezés folyamata

Az egyedi tájértékek felmérése helyszíni bejárás során, egyedi tájértékekre vonatkozó adatlap kitöltésével, térkép-vázlaton való megjelölésükkel, valamint fényképek készítésével szabványban (MSZ 20381 : 2009) meghatározott módon történik. A településen felvett egyedi tájértékek olyan dokumentációba kerülnek, amely tartalmazza az adott településre, értékre vonatkozó irodalmi, jogszabályi áttekintést, a települési összesítő térképet a felvett értékek helyének megjelölésével, valamint települési összesítő adatlapot a felvett értékek nevével és típusának, fajtájának megjelölésével. Ezeket az adatlapokat a Nemzeti Park igazgatóságoknak benyújtva javasolható az egyes tájértékek felvétele a kataszterbe. (CSIMA-MEZŐSI, 1998)

A TÉKA létrejötte óta lehetőség van a <http://tajertektar.hu/hu> oldalon tájértékek keresésére és feltöltésére is. Az adatokat (megnevezés, típus, település, megye, nemzeti park igazgatóság, külső hivatkozások, kép, kor/keletkezés időpontja, főbb jellemzők, állapot, objektum típus, adatfelvevő, adatfelvétel időpontja stb.) regisztrált személy viheti fel a felületre, amelyeket bárki meg tud nézni.

A TÉKA-program elősegíti az Európai Táj Egyezményből adódó feladatok végrehajtását: a létrehozott integrált táji adatbázis fontos lépést jelent a tervezett természet- és tájvédelmi szempontú tájosztályozási rendszer szakmai megalapozásában, a hazai tájak új szempontú számbavételében. Az előbbieken említett program egyik legfontosabb szakmai eredménye, hogy hozzájárult az egyedi tájérték kataszterezés módszertanának fejlesztéséhez, egységesítéséhez, valamint a nyilvántartás korszerűsítéséhez, új alapokra helyezéséhez.

A vizsgálati terület és a felmérendő tájértékek körének meghatározása

Az egyedi tájértékek felvételezését minden esetben valamely település teljes közigazgatási területére, vagyis annak kül- és belterületére egyaránt el kell készíteni. A felmérés eredményeként készül el az adott település egyedi tájérték katasztere. A felmérésnek mind a természeti, mind a kultúrtörténeti egyedi tájértékekre ki kell terjedni. (CSIMA, 1998)

A felmérést védett és nem védett természeti területeken egyaránt el kell készíteni. A felmért tájértékek között - amennyiben indokolt - a műemlékeket és a helyi szinten védett épített elemeket is szerepeltetni kell. Az egyedi tájértékek nyilvántartásának elektronikus alapokra helyezésével (TIR) a tájvédelem számára új lehetőségek nyíltak. Az elektronikus adatbázisok esetében ugyanis nincs akadálya annak, hogy szélsőséges esetben akár egyesével is bekerülhessenek egyedi tájértékek a nyilvántartásba. Így valamely település katasztere folyamatosan, akár több év alatt is készülhet. (CSIMA et al., 2003)

Mind a felvételezés, mind a védelem tekintetében fontos kérdés, hogy veszélyeztetett-e a tájérték, és ha igen, milyen mértékben, illetve milyen tényezők, hatások által. A TIR-ben nyilvántartott (2011. április 11.) egyedi tájértékek veszélyeztetettségének mértéke a következőképpen alakult:

- *erősen veszélyeztetett: 7%;*
- *közepesen veszélyeztetett: 15%;*
- *kis mértékben veszélyeztetett: 23%;*
- *nem veszélyeztetett: 54%;*
- *nincs adat: 1%.*

A terepen mért koordináták pontosítására ortofotó segítségével azért van szükség, mert a használatával a terepen mértnél pontosabb, méter alatti pontosságú koordinátákat kapunk. A pontosítás során egy megfelelő program (pl. ArcGIS, ArcView) használatával be kell tölteni az aktuális terület ortofotóját, majd a GPS segítségével terepen mért EOY-koordinátákat. Amennyiben az ortofotón egyértelműen beazonosítható az egyedi tájértékként felvett pont, és a GPS-szel mért EOY koordináták nem pontosan fednek át vele, akkor az ortofotó alapján leolvasott értékeket kell pontosabbnak tekinteni, illetve a szerint szükséges a pont koordinátáinak módosítása. Abban az esetben, ha az ortofotóról nem állapítható meg kétséget kizáróan a keresett objektum elhelyezkedése, akkor a terepen mért koordináták az irányadók. A pontosítást az is szükségessé teszi, hogy a TIR-ben automatikusan generálódik helyrajzi szám az egyedi tájértékhez, így ha a helymeghatározás nem pontos, akkor előfordulhat, hogy valamely szomszédos helyrajzi számú területhez fog kötődni az egyedi tájérték. Mivel a terepen egyes tájértékeknél nem lehetséges magán a tájérték területén felvenni a pontot, azt utólag szükséges módosítani az ortofotó segítségével. (KISS et al., 2011)

Munkám során WGS-84-es vonatkoztatási rendszerben dolgoztam, ezért további munkára van szükség az EOY vetületi rendszerbe történő konvertáláshoz.

A katasztrelzési munka menete

- *Előzetes adatgyűjtés, irodalmazás (műemlékvédelmi jegyzék beszerzése), térképek beszerzése*

Az adatgyűjtés során támaszkodhatunk a vizsgálati területre és annak tájelemeire vonatkozó szakirodalmi és egyéb forrásokra, a terepi helyszínelés során szerzett információkra, tapasztalatokra, valamint a helyi adatközlőktől személyesen begyűjtött információkra is.

Az adatgyűjtés első szakaszában javasolt átnézni a szakirodalmi és egyéb forrásokat. Hasznosak lehetnek például a helytörténeti és tájmonográfiák, a szakmai folyóiratokban közölt

tanulmányok, a témában végzett kutatások zárójelentései, a település- és a területrendezési tervek. A vizsgálati területről készült topográfiai (domborzat, a források és az egyéb tájelemek), a kataszteri térképek (telekosztás, utak és helyrajzi számok) és történeti térképek, valamint ortofotók (aktuális terepi állapot) tanulmányozásával összegyűjthetők az egyedi tájértéknek minősülő tájelemek (pl. gémeskutak, sziklakibukkanások, források) egy része, illetve megjelölhetők azok a helyek, ahol nagy valószínűséggel egyedi tájértékek fordulhatnak elő (pl. kőfejtők, domborzati kiemelkedések és mélyedések). A térképes előkészítés során a helyszínelés bejárási útvonalát is célszerű megtervezni.

Az előzetes felkészülést követően érdemes megkezdeni a terepi helyszínelést. A helyszíneléshez 1:10 000-es méretarányú topográfiai térképet, valamint annál részletesebb, helyrajzi számokat és a földrészletek határvonalát tartalmazó nyomtatott vagy digitális kataszteri térképet célszerű használni. A terepi adatgyűjtéshez nélkülözhetetlen egy műholdas helymeghatározásra alkalmas vevőkészülék (GPS) és egy digitális fényképezőgép. A tájértékek nyilvántartásba vételre való alkalmasságának tájvédelmi szempontú objektív többszöri helyszínelésre is szükség lehet.

A helyszíni adatfelvételezés során javasolt felvenni a kapcsolatot olyan személyekkel, akik a település történetét vagy az egyes tájelemeket jól ismerik (polgármester, idős lakosok, helyi történészek, tanítók stb.). Különösen fontosak lehetnek az információik az egyes tájelemekhez kötődő helyi hagyományok, mondák, valamint a helybéliek által használt elnevezések terén. A „helyi tudás” hasznosítása fontos szerepet kaphat az értékmegőrzésben is, mivel elősegítheti az elkészült egyedi tájérték kataszter elfogadtatását, és erősítheti a település lakóinak kötődését szűkebb lakókörnyezetükhöz és megbecsülésüket az ott található értékek iránt.

Minden olyan tájelemet célszerű felvételezni, ami tájértékként szóba jöhet. Amennyiben valamely tájelemről a helyszínen nem dönthető el egyértelműen, hogy az egyedi tájértéknek minősülhet-e, kerüljön rá az adatlapra, majd további kutatások alapján eldönthető a maradása ill. kihagyása. (KISS et al., 2011)

- Helyszíni bejárás, felvételezés (adatlapok kitöltése, fényképezés)

A terepi helyszínelés során a potenciálisan egyedi tájértéknek minősülő tájelemek felmérésére kerül sor. Tehát a felmérő már a helyszínelés során végez egyféle értékminősítést. A végső döntés meghozatalára azonban csak a következő lépésben kerülhet sor, amikor már van egy átfogó ismeret a település összes potenciálisan egyedi tájértéknek minősülő tájelemére, így a minősítést szélesebb összefüggésben lehet elvégezni. Az értékminősítésre - szakmai szempontból közelítve - a következő kritériumok alapján szükséges sort keríteni:

- ritkaság / egyediség / különlegesség;
- típusosság / természetesség;

- *változatosság / sokféleség / mozaikosság;*
- *régiesség / ősiség;*
- *hagyományőrző jelleg / (hely)történeti jelentőség.*

Valamely tájelemnek természetesen nem kell minden kritérium szerint „értékesnek” lenni ahhoz, hogy egyedi tájértéknek lehessen minősíteni. Az egyedi tájértékként való minősítésnek jellemzően feltétele a tájelem tájképi jelentősége, a táj karakterét meghatározó, befolyásoló jellege. A természeti képződmények esetében minden olyan objektum is egyedi tájértéknek tekinthető, amelyhez hagyomány (népmonda, legenda, jeles esemény stb.) kapcsolódik. (KISS et al., 2011)

Az egyes tájelemek számszerű értékének meghatározása már az egyedi tájértékek elméleti hátterének kidolgozásának kezdetén igényként merült fel. CSEMEZ és MÖCSÉNYI dolgozták ki az értékelési rendszert a tájelemek értékének számszerűsítésére (részletesen ld: CSEMEZ - MÖCSÉNYI 1983 és CSEMEZ 1996). Mely szerint sokféle adatot, ismérvet kell eltérő szempont szerint rendezni, rangsorolni, de tájobjektumonként is több tényezőt (egymásra hatása tekintetében elvi és gyakorlati nehézségek egyaránt felmerülnek). A tájértékek jelentőségének minél sokrétűbb feltárhatóságához értékelési szempontonként az alábbi kritériumokat: szakterületi, látvány, idegenforgalmi, ökológiai, ökonómiai, esztétikai, edukatív és etnikai jelentőség.

Az MSZ 20381:1999 szabvány még tartalmazott egy egyszerű minősítési rendszert. E szerint 12 kritérium alapján 1-től 5-ig kellett pontozni az adott tájelemet, amelyet akkor kellett egyedi tájértékként nyilvántartásba venni, ha a kapható 60 pontból legalább 20-at elért.

Az elmúlt két évtizedben szakmai körökben az a lehetőség is többször felmerült, hogy a felvételezett tájelemek közül egy minősítő bizottságnak lenne célszerű kiválasztani az egyedi tájértékként a kataszterbe kerülőket. A minősítést nagyon megnehezíti, hogy a minősítendő tájelemek köre igen széles. A tematikai sokféleségből adódóan a minősítést széles látókörű, több tudományterületen jártas szakemberek, még inkább szakmai csoportok tudják eredményesen elvégezni. A minősítésben nagy szerepet kaphatnak a szintetizáló jellegű szakterületek képviselői, így például a tájépítész és tájföldrajzos szakemberek.

- *Számítógépes feldolgozás, dokumentáció összeállítása (adatlapok fényképpel, elhelyezkedésüket térképen ábrázolva)*

Az adatfeldolgozás a szakirodalmi és egyéb források, a terepi adatfelvétel során kitöltött adattáblázat és az elkészült (digitális) fényképek alapján kezdődik meg. A cél egy olyan dokumentáció összeállítása, amely alkalmas az egyedi tájértékek megállapításának és nyilvántartásának szakmai megalapozására. Az adatfeldolgozásnak lehetővé kell tennie, illetve elő kell segítenie az egyszerű és egységes adatkezelést, -módosítást, illetve a felvételezett adatok számítógépes adatbázisba rendezését.

Az adatfeldolgozás az elmúlt évtizedekben hagyományosan papír alapon történt. 2009-ben azonban elkészült a TIR egyedi tájérték-modulja, így a nyilvántartás alapjául - összhangban az MSZ 20381: 2009 szabvánnyal - a jövőben már a TIR szolgál.

a) Hagyományos adatfeldolgozás

Az adatfeldolgozás során adatlap, települési összesítő lapok és települési összesítő térképek készülnek. Az adatlapokat A/4-es formátumban javasolt elkészíteni. (Dolgozatomban a szigorú követelmények miatt kerültek az adatlapok A/3-as lapokra, összetömörítve.)

Az adatlapok a következő elemeket tartalmazzák:

- *áttekintő térkép* a tájelem településen belüli elhelyezkedéséről;
- *fénykép(ek)*;
- az adatféléseket tartalmazó *adattáblázat* (az MSZ 20381:2009szabvány M1. jelzetű melléklete alapján, az M2. jelzetű mellékletben megadott szempontok szerint).

Az adattáblázatban csak az adott tájelem szempontjából értelmezhető adatfélések esetében szükséges információt megadni. Egy-egy egyedi tájértékről általában több fénykép készítése is indokolt. Amennyiben rendelkezésre áll, mellékelhető archív fénykép is. A fotókkal való dokumentálásnak azért is különösen fontos a szerepe, mert a tájérték esetleges sérülése esetén ezek alapján lehetséges az eredeti állapot helyreállítása.

Az adatgyűjtés befejezése után települési összesítő lapon szükséges összesíteni az adott település közigazgatási területén található egyedi tájértékeket. Fel kell tüntetni az egyedi tájértékek jelzetét, megnevezését és fajtáját.

Az adatlapok alapján települési összesítő térképet szükséges készíteni. A településenkénti összesítő térkép alaptérképének méretarányát a közigazgatási terület kiterjedésének megfelelően kell megválasztani (M=1:25 000 vagy M=1:10 000). A térképen célszerű feltüntetni a település közigazgatási határát, valamint megjelölni az egyedi tájérték helyét a jelzet egyértelmű hozzárendelésével.

b. TIR-alapú adatfeldolgozás

A felmérési adatok TIR-be történő betöltése egy adatátviteli tábla segítségével történik, amely a TÉKA-program során *Sváb tájház Hercegkúton (H-03) Szőlőprés Hercegkút egyik közkertjében (H-17) Hagyományos keresztcsűr Hercegkúton (H-14) Települési összesítő térkép - Hercegkút egyedi tájérték katasztere „Üdvözlő hordó” Hercegkúton (H-19)* lett kidolgozva. Ezzel a módszerrel az adatbevitel gyorsabbá, hatékonyabbá vált. Használatának további előnye, hogy a TIR esetleges meghibásodása esetén az adatok nem vesznek el, a megőrzött adatátviteli táblák segítségével bármikor lehetőség van az adatok ismételt feltöltésére.

A TIR adatátviteli tábla az MSZ 20389:2009 szabvány alapján, részben azt kiegészítve készült. A módosításokat az indokolta, hogy az eddig csak papír alapon létező adatlapot meg kellett feleltetni egy modern informatikai rendszer kívánalmainak. Az adatátviteli tábla tartalmának TIR-be való feltölthetőségét egy beépített ellenőrző mechanizmus vizsgálja. Az adattáblába bevitt adatait csak akkor lehet feltölteni, ha az ellenőrzés lefuttatása során a rendszer nem jelez hibát. A TIR lehetőséget biztosít fénykép(ek) feltöltésére, továbbá más, a felvételezett tájértékkel kapcsolatos dokumentum (pl. publikációk) csatolására is.

Az elkészült egyedi tájérték kataszterek a TIR-be történő feltöltés előtt minőségbiztosításon mennek keresztül. A minőségbiztosítást végző szakemberek ellenőrzik a szükséges adatok hiánytalan meglétét, az információk szakmai helyességét, valamint a szöveg helyesírási és egyéb formai követelményeknek való megfelelését. Mivel az egyes tájelemek táji értékének meghatározásában a felmérő szubjektív értékítélete szükségszerűen szerepet kap, a minőségbiztosítási rendszer fontos szerepe az értékminősítés kontrollálása is. A TIR-be csak a központi adatbázis kezelője által biztosított minőségbiztosítás után kerülhetnek be a felmérési adatok. (KISS et al., 2011)

- Nyilvántartás

Az egyedi tájértékek nyilvántartása két szinten történik:

- *a települési szintű nyilvántartás egysége az ún. egyedi tájérték kataszter;*
- *országos szinten az egyedi tájértékek és az egyedi tájérték kataszterek összegzésére a TIR egyedi tájérték-modulja szolgál.*

A kataszterezés folyamata soha nem tekinthető lezártnak. A ma még értéktelennek tartott tájelemekről az idő bebizonyíthatja, hogy az utókor számára megőrzendő értéket képviselnek, így kataszterbe történő felvételük a jövőben indokolt lehet. A társadalom tevékenysége során új tájértékek is keletkezhetnek, s ez szintén indokolhatja a kataszter bővítését. Sajnos a korábban már a nyilvántartásba felvett egyedi tájértékek el is pusztulhatnak, ami a kataszterből való törlésüket teheti szükségessé. A kataszterből kivett elemeket célszerű egy külön adatbázisba áttenni, hogy nyomon lehessen követni a tájértékek pusztulásának folyamatát.

A katasztert (folyamatos frissítés mellett) legalább tízévenként javasolt teljes körűen felülvizsgálni. Az egyedi tájértékek nyilvántartása, a kataszter felülvizsgálata, karbantartása (felvétel, módosítás, törlés) a nemzeti park igazgatóságok feladata. Amennyiben nem a szakemberei végzik el a tájértékek felmérését, a felmérőnek el kell juttatnia a felmérési adatokat az adott település közigazgatási területén működési területével érintett igazgatósághoz. Előfordulhat, hogy egy település közigazgatási határa egyszerre két nemzeti park igazgatóságnak a működési területét is érinti. (Ebben az esetben az adatokat mindkét igazgatósághoz el kell juttatni.)

A nemzeti park igazgatóság által nyilvántartásba vételre alkalmasnak minősített egyedi tájértékeket - a Tvt. előírása alapján - a településrendezési tervben fel kell tüntetni. A szabvány előírása szerint az adatokat a TIR-ben is rögzíteni szükséges. (KISS et al., 2011)

Az egyedi tájértékek osztályozása

Az egyedi tájértékek típusait és fajtáit az MSZ 20381:2009 sz. Természetvédelem. Egyedi tájértékek kataszterezése c. szabvány határozza meg. E szabványt kell alkalmazni az egyedi tájértékek országos szintű egységes megállapítása és nyilvántartása során. (2. táblázat)

A tájalkotó elemek igen nagy változatosságot mutatnak, a közöttük való eligazodás nem könnyű, gyakran még a szakemberek számára sem. A kataszterezés eredményessége érdekében nagyon fontos egy olyan osztályozási rendszer alkalmazása, amely egyszerre felel meg a tudományosság szempontjának és a gyakorlati alkalmazhatóságnak. Az MSZ 20381:2009 szabvány az egyedi tájértékeket három főtypusba sorolja, melyek a következők:

- *kultúrtörténeti egyedi tájértékek;*
- *természeti egyedi tájértékek;*
- *tájképi egyedi tájértékek.*

Az egyedi tájértékek típusainak, altípusainak, leggyakrabban előforduló fajtáinak felsorolását a szabvány M4. melléklete tartalmazza. Fontos hangsúlyozni, hogy további fajtákat is meg lehet jelölni, amennyiben az adott objektum nem feleltethető meg a felsorolásban szereplő egyik fajtának sem. A szabványban nem szereplő, de a felmérések során gyakorinak bizonyuló fajták a szabvány módosítása során felkerülhetnek a hivatalos listára, ezáltal tehát adott a folyamatos fejlesztés, kiegészítés lehetősége.

Az osztályozás kapcsán az elmúlt két évtizedben a legtöbb szakmai kritika a tájképi egyedi tájértékekkel kapcsolatban fogalmazódott meg. A hatályos szabvány megközelítése szerint tájképi egyedi tájértékként az egyedi vagy jellegzetes látványképpel rendelkező kilátópontokat, vonalas jellegű kilátóhelyeket szükséges felvételezni. A kilátópont és a hozzá kapcsolódó látványkép együtt értelmezendő, együtt képviselhetnek megőrzésre érdemes táji értéket. Szemléletbeli okok miatt fontos, hogy a földtudományi egyedi tájértékeknél (2.1. típus) a fajták között folyamat jellegűek is megjelennek. Ezek nem elsősorban a földfelszín anyagához és a felszínformákhoz kötődnek, hanem a recens (jelenleg is ható) és fosszilis (korábbi földtörténeti korokban lezajlott) földtani, felszínalakítási, víztani és talajtani folyamatokhoz. Ezeknek a folyamatoknak a felszíni bélyegei is lehetnek megőrzésre érdemes tájjelemek.

KULTÚRTÖRTÉNETI ÉRTÉKEK				TERMÉSZETI EGYEDI TÁJÉRTÉKEK		TÁJKÉPI EGYEDI TÁJÉRTÉKEK
1. Településsel kapcsolatos egyedi tájérték	2. Közlekedéssel, szállítással kapcsolatos egyedi tájérték	3. Termeléssel kapcsolatos egyedi tájérték	4. Egyéb emberi tevékenységhez, kapcsolódó egyedi tájértékek	1. Földtudományi egyedi tájértékek	2. Biológiai egyedi tájértékek	
1. Mindennapi élettel kapcsolatos építmény, állandó (művészeti) alkotás (pl. <i>utcakép, kúria, lakóház, tájház</i>) 2. Birtokjel, határjel (pl. <i>határhalom, határkő, határmezsgye</i>) 3. Kultikus, szakrális építmény, alkotás, helyszín (pl. <i>templom, kápolna, kálvária, fészület, „kaptárkő”</i>) 4. Temetkezéssel kapcsolatos építmény, művészeti alkotás (pl. <i>temető, sírkő, kopjafa</i>) 5. Védelemmel kapcsolatos létesítmény (pl. <i>erőd, bástya, városfal, sánc</i>) 6. Földméréssel kapcsolatos létesítmény (pl. <i>földmérési alapponthoz kapcsolódó létesítmény</i>) 7. Zöldfelületi létesítmény, objektum (pl. <i>park, vadaspark, kúriakert, „jelesfa”, fasor</i>)	1. Út, útvonal vagy annak részlete (pl. <i>hadi út, zarándokút, csordaút, mélyút, vasút, sikló</i>) 2. Útvonalakat összekötő létesítmény (pl. <i>híd, alagút, viadukt</i>) 3. Közlekedéssel, szállítással kapcsolatos építmény, épület, létesítmény (pl. <i>bakterház, vámház</i>)	1. Erdő- és vadgazdálkodással kapcsolatos egyedi tájérték (pl. <i>erdészház, rakodó, vadászház</i>) 2. Agrártörténeti egyedi tájérték (pl. <i>majorság, pincesor, présház, istálló, halastó</i>) 3. Ipartörténeti egyedi tájérték (pl. <i>műhely, vashámor, huta, szénégető, mészégető, malom</i>) 4. Bányászattal kapcsolatos egyedi tájérték (pl. <i>külszíni fejtés, horpa, rakodó</i>) 5. Vízhasználattal, vízgazdálkodással kapcsolatos egyedi tájérték (pl. <i>zsilip, gát</i>)	1. Történelmi vagy kulturális eseménnyel, ill. jelentős személlyel kapcsolatos egyedi tájértékek (pl. <i>csatahely</i>) 2. Turizmushoz, természetjáráshoz kapcsolódó egyedi tájértékek (pl. <i>turistaház</i>) 3. Vendéglátáshoz kapcsolódó egyedi tájérték (pl. <i>csárda, fogadó</i>)	1. Geológiai egyedi tájértékek (pl. <i>mélységi magmás kőzet feltárása, gyűrődés feltárása</i>) 2. Geomorfológiai egyedi tájértékek (pl. <i>vulkáni eredetű domborzati forma</i>) 3. Talajtani egyedi tájértékek (pl. <i>talajszelvény, talajmintázat</i>) 4. Vízteni egyedi tájértékek (pl. <i>forrás, ha nem ex lege védett természeti érték</i>)	1. Növényegyed, növénycsoport (pl. <i>erdőrészlet, erdőszegély, fa, jellegfa, mezsgye</i>) 2. Élőhely (pl. <i>mocsarak, homoki gyepek, löszgyepek, fenyőerdők</i>) 3. Állatok tartózkodására szolgáló hely (pl. <i>fészek, fészektelep, táplálkozóhely</i>)	1. Kilátópont egyedi vagy jellegzetes látványképpel (pl. <i>kilátópont</i>) 2. Vonalas jellegű kilátóhely egyedi vagy jellegzetes látványképpel (pl. <i>panorámaút</i>)
				2. táblázat: Egyedi tájértékek osztályozása Forrás: MSZ 20381:1999, M4. melléklete alapján, saját szerkesztés		

Eredmények

A felméréseim során 30 egyedi tájértéket 3 főtypusba (kultúrtörténeti, természeti és tájképi), 8 típusba soroltam be az MSZ 20381:2009 szabvány szerint. (3. táblázat)

	Kultúrtörténeti				Természeti		Tájképi	
	Településsel kapcs.	Közlekedéssel kapcs.	Termeléssel kapcs.	Egyéb emberi	Földtud.	Biológiai	Kilátó	Vonalas jell.
S-1			*		*			
S-2	*						*	
S-3/1	*							
S-3/2	*							
S-4	*							
S-5/1	*					*		
S-5/2	*		*					
S-5/3	*					*		
S-5/4	*					*		
S-5/5			*					
S-6			*					
S-7			*					
S-8	*							
S-9	*							
S-10				*				
S-11	*			*				
S-12/1	*							
S-12/2	*							
S-12/3	*							
S-13	*				*			
S-14					*			
S-15					*			
S-16					*			
S-17	*							
S-18				*				
S-19	*							
S-20	*							
S-21	*							*
S-22		*						

3. táblázat: Vizsgált egyedi tájértékek eloszlása az MSZ 20381:2009 szabvány alapján (saját szerkesztés)

Több tájérték tartozhat több kategóriába is. Ennek az az oka, hogy több tényezőt is figyelembe kell venni az értékeléskor a hatékony meghatározásokhoz.

Az általam felmérték többségében településsel kapcsolatos egyedi tájérték, mégis túlnyomórészt a környezet kialakulása és felszínformáknak köszönhetően jöttek létre ezek az emberi beavatkozások. A mellékletekben látható adatlapok alapján megállapítható, hogy a közlekedéssel kapcsolatos egyedi tájértékek az infrastruktúra elmaradása miatt csekély számban lelhető fel a községben, hiszen sem vasút, sem hajózható víztér, sem fontos hadi út nem vezet Sámsonházán keresztül. Ezzel szemben a termeléssel kapcsolatos egyedi tájértékek skálája nagyon változatos. Megemlíteném az evangélikus egyház parókiájának udvarán lévő, 1860-as években állított épület, melyet a püspökök és lelkészek gazdasági állatok tartására használták. Szerke a

faluban látható, hogy az állattartás jelentős mértékben befolyásolta a régi Sámsonháza életét, méhkasok, madárlakok, ólak, pajták és istállók, manapság már kihasználatlan sora megtalálható.

Egyéb emberi egyedi tájérték közé sorolhatóak azok az értékek, amelyek történelmi vagy kulturális eseménnyel, jelentős személlyel, természetjáráshoz vagy turizmushoz tartozó egyedi tájértékek. Ez a típus nagyban összefügg az idegenforgalommal, és azokkal az eseményekkel, amelyek a települések csalogató és marasztaló voltját biztosítják. A természeti főtípus tájértékei sok esetben évmilliók munkáját őrzi meg, esetemben például a 16–18 millió éves, Bükk Nemzeti Park által oltalmazott kőfejtő. A tájképi főtípus az esztétikai megítélés szubjektív meghatározásán belül történik. Sámsonháza medence jellege biztosítja azt, hogy kilátó és panorámaút meghatározó jelleget ölt a tájképet illetően. A csatolt mellékletben találhatóak az adatlapok, amelyek szubjektív megítélés útján kerültek a jelölésre érdemes egyedi tájértékek közé. A következőekben látható az általam felvételezésre került értékek. (4. táblázat)

Egyedi tájérték összesítő adatlap		
S-1	Felhagyott kőfejtő	4.1.3.4.
S-2	Fejérkő vára	4.1.1.5.
S-3/1	Tetőalakulások, lakóépületek	4.1.1.1.
S-3/2	Sámsonháza egyetlen szabadkéményes háza	4.1.1.1.
S-4	Sálašakai meleg vízű forrás	4.1.3.5.
S-5/1	Pálik Pali felhagyott gyümölcsösének almái	4.1.1.7.
S-5/2	Skultéti Ilona gyümölcsöse és gazdasági épületei	4.1.1.7., 4.1.3.2.
S-5/3	Csüd-hegyi házi berkenye	4.1.1.7.
S-5/4	Birs orgona szegéllyel	4.1.1.7.
S-5/5	Papi földek (Kňazove zeme)	4.1.3.2.
S-6	Dolinkai pincesor	4.1.3.2.
S-7	Gazdasági épületek, szérűk, galambdúccok	4.1.3.2.
S-8	Szlovák konyhamúzeum	4.1.1.1.
S-9	Artézi kút	4.1.3.5.
S-10	Kossuth Lajos emléke	4.1.4.1.
S-11	Evangelikus templom és stallumja	4.1.1.3.
S-12/1	Püspöki temető	4.1.1.4.
S-12/2	Öreg és új temető (Starje hrobje a Nové hrobje/ Šafranó bok)	4.1.1.4.
S-12/3	Zsidótemető	4.1.1.4.
S-13	Král'óka- Király kút	4.1.3.5., 4.2.1.4.
S-14	Kis-Zagyva folyása	4.2.1.4.
S-15	Oskoruža-völgy	4.2.1.2.
S-16	Rigó-gödör	4.2.1.2.
S-17	Trávník nadrágszík-parcellái	4.1.3.2.
S-18	Buda-hegyi turistaútvonal a Mogyorópusztai bányával	4.1.4.2.
S-19	Kenderáztatók	4.1.3.3.
S-20	Lőárak a Csüd-hegyen	4.1.1.5.
S-21	Panorámaút a község fölött	4.1.3.2., 4.3.2.
S-22	Kis-Zagyva partjait összekötő hidak	4.1.2.2.

4. táblázat: Egyedi tájérték összesítő adatlap, jelzettel és típusával (saját szerkesztés)

A tájértékek összefoglaló értékelésben pedig jól megfigyelhető, hogy az egyes elemek nem mindennapiak, védelemre, felújításra szorulnak, hiszen a szabványnak megfelelően a különböző szempontok alapján igen magas pontszámokat értek el. Osztályozásukkor 1–5-ig terjedő értékelési módszert alkalmaztam. (5. táblázat)

<i>Egyedi tájértékek összefoglaló értékelése</i>	S-1	S-2	S-3/1	S-3/2	S-4	S-5/1	S-5/2	S-5/3	S-5/4	S-5/5	S-6	S-7	S-8	S-9	S-10/1
<i>ritkaság/egyesedtség/különlegesség</i>	5	4	4	5	3	3	4	5	5	3	5	4	5	4	3
<i>régiesség/ősiségi jelentőség</i>	4	3	5	5	2	2	3	4	3	4	4	4	5	3	3
<i>idegenforgalmi/látogatottsági jel.</i>	5	5	4	3	5	2	3	2	3	1	3	2	5	4	4
<i>hagyományörzés</i>	0	2	5	2	1	3	4	4	4	4	5	5	4	3	4
<i>esztétikai/látvány/tetszetősség/érdekesség</i>	5	4	3	3	3	4	3	4	4	2	3	3	5	4	5
<i>történelmi/patriotikusjelentőség</i>	3	5	3	2	1	1	1	3	2	3	4	2	5	3	5
<i>tudományos/szakterületi jelentőség</i>	5	4	2	2	4	4	4	2	3	3	2	3	5	3	0
<i>oktatási/ismeretterjesztési jelentőség</i>	5	3	2	1	3	2	3	4	4	2	2	3	5	2	5
<i>etnikai/néprajzi jelentőség</i>	0	2	5	5	2	4	4	1	5	5	5	5	5	5	4
<i>kultúrtörténeti jelentőség</i>	0	4	4	5	2	4	3	1	4	5	4	5	5	4	5
<i>ökológiai jelentőség</i>	5	4	0	0	4	3	3	4	3	4	1	1	1	3	0
<i>sérülékenység/veszélyeztetettség</i>	2	3	3	4	2	2	3	4	2	5	5	4	3	3	1
ÖSSZESEN:	39	43	40	37	32	34	38	38	42	41	43	41	53	41	39

<i>Egyedi tájértékek összefoglaló értékelése</i>	S-10/2	S-11	S-12/1	S-12/2	S-12/3	S-13	S-14	S-15	S-16	S-17	S-18	S-19	S-20	S-21	S-22
<i>ritkaság/egyesedtség/különlegesség</i>	5	4	5	2	5	4	3	4	4	4	4	5	5	5	5
<i>régiesség/ősiségi jelentőség</i>	4	5	5	2	5	4	2	3	3	5	2	5	5	5	4
<i>idegenforgalmi/látogatottsági jel.</i>	5	5	5	2	4	3	2	4	4	3	5	2	4	5	4
<i>hagyományörzés</i>	3	4	4	4	2	3	2	1	1	5	3	4	0	3	4
<i>esztétikai/látvány/tetszetősség/érdekesség</i>	4	4	4	1	3	3	4	5	5	4	5	2	3	5	5
<i>történelmi/patriotikusjelentőség</i>	5	4	5	4	4	2	3	1	1	2	2	0	3	2	3
<i>tudományos/szakterületi jelentőség</i>	0	0	1	1	2	3	4	5	5	3	5	3	3	4	3
<i>oktatási/ismeretterjesztési jelentőség</i>	5	3	4	2	2	2	4	3	3	2	5	2	4	3	3
<i>etnikai/néprajzi jelentőség</i>	5	4	5	5	4	5	5	2	2	4	1	5	3	3	4
<i>kultúrtörténeti jelentőség</i>	5	5	4	3	4	4	5	2	2	5	1	5	4	3	2
<i>ökológiai jelentőség</i>	0	0	2	1	2	3	4	5	5	3	5	3	3	4	4
<i>sérülékenység/veszélyeztetettség</i>	3	3	5	2	4	4	3	3	3	4	3	5	5	5	4
ÖSSZESEN:	44	41	49	29	42	40	41	38	38	44	41	41	42	46	45

5. táblázat: Egyedi tájértékek összefoglaló értékelése (saját szerkesztés)

A minősítés után az egyedi tájértékek a településrendezési terv szerves részét fogják képezni. A dolgozatomban felmért értékek az 5. *mellékletben* szerepelnek, összesítő térképen. Jól látható, hogy egyedi tájértékek nem kizárólag védett területen fordulnak elő, sőt gyakoribb az előfordulásuk a település belterületén. Ezért érdemes egyediségük további vizsgálata.

Értékelés és következtetések

A kutatási lehetőségek szűkössége végett, a kapott eredmények a teljesség igénye nélkül értelmezendők jelen dolgozatban, mivel elsősorban a természetvédelmi témájú tájértékek, majd a kihagyhatatlan kultúrtörténeti tájértékekre koncentrálok, így további vizsgálatokra van szükség a jövőben. A felmérés során sok érték „egyedi tájérték”-címre jelölését érdemesnek tartom, például a településre jellemző hámbitos, tornácos, sajátos nógrádi, terméskőből épült házakat, melyeknek különleges berendezései, eszközei, építésének módja, valamint a gazdasági épületek, azoknak használata, összeállítása, vasalásai, és zsanérjai az utókor számára megőrzendőek (3. ábra). Ugyanakkor meg szeretném említeni, hogy egyedi tájértékké való nyilvánításkor megfontolandó, hogy az egyes tájértékek helyi, országos vagy európai jelentőségű-e.

3. ábra: Bendiák Mihály többfunkciós esztergapadja és használati eszközei, 1942-ből (saját felvétel)

Mivel Sámsonháza zömében országos jelentőségű tájképvédelmi terület övezete, célszerű tájértékei megőrzésére több program és lehetőség biztosítása. Például a mákos kukorica, a glgany (sztrapacska), vagy a pampuska („fánk”), valamint az egyéb hagyományos étek és italok népszerűsítésre csak az évente megrendezésre kerülő Falunapon kerül sor. A tájban fellelhető potenciálok megalapozhatnák az idegenforgalmat és foglalkoztatást, de az anyagi források szűkössége miatt ez a feladat még várta magára. Ilyen lehetséges alternatíva a szénfűráskor előbukkanó 37°C-os kénes hatású termálvíz, melyet összegyűjtve Nógrádi megyei gyógyfürdő kialakítása is megvalósítható lehetne.

Habár a községet elkerüli a főút, ebben az évben felújításra (újjaépítésre) kerül a Rákóczi-utca. A községet átszeli az 1100 km-es Országos Kéktúra útvonala, a Buda-hegyen egy másik turistaútvonal mutatja be a Cserhát növény- és állatvilágát, és Fehérkő-varának romjaihoz is vezet egy ösvény (figyelemfelkeltő táblával jelezve).

A talaj és a mikroklíma különlegessége miatt a cisztercita-szőlészet fajtaválasztéka és termései tarolásukra kialakított, lajtmésszkőbe vágott középkori pincesor felújításra és megőrzésre ajánlott. A tájegység régészeti jelentőségét bizonyítja az is, hogy a Nemzeti Múzeum őrzi és állítja ki a Sámsonháza határában talált mamutsontokat.

A község történelmében sokan büszkén emlegetik azokat az időket, amikor annyi szilva volt a faluban, hogy markológépekkel, műanyagzsákokról megragadva, teherautókkal hordták el az értékes gyümölcsöt, még a határon túlra is. De a birsalma-termelés is jelentős volt a faluban, különböző feldolgozási módok alakultak ki a felhasználására és tartósítására.

A sámsonházai lakosok sok új megnevezéssel (pl. a község felosztása: *4. melléklet*), történettel gazdagították ismereteimet és segítették munkámat. Segítőkézségük, sajátos nyelvezetük, az egyes tárgyak és helyszínek tót-magyar megnevezései, a lakosok vezetéknévei és mindennapi szóhasználatuk tükrözi a lakosok eredetét és a több száz év múlását.

Sámsonháza község az elmúlt évek során számos neves személy neve csatolódott hozzá a történelméhez. Mint például Haan Lajos (evangélikus lelkész, történetíró és a Magyar Tudományos Akadémia tagja), aki 1818-ban a jelenlegi evangélikus parókia épületében született és lelkes munkájának köszönhetően az egyház anyakönyve újra elkészült, saját erejéből házról-házra járt hívek adatainak összegyűjtése céljából. Továbbá Vladár Ilona, akinek a keze munkáját a templom oltárképe hirdeti, valamint Vámos Ilona köztisztviselő tanító, akinek kutatásaiból és munkájából (csaknem 700 oldalon, régi iratok és térképek csatolásával) megismerhetik az érdeklődők Sámsonháza történetét, hagyományait, lakosságát, gasztronómiáját. (Holott ezen mű máig kiadásban meg nem jelent mű, és nehézkes a hozzáférhetősége is.)

A község csekély számú lakosságához képest igen sokszínű és nagyszámú egyedi tájérték felvételezésre került sor, melyek egy részének jelenlegi állapotának megőrzése, másoknak részleges vagy teljes mértékű helyreállítása és megóvása ajánlott, továbbá figyelemfelkeltő táblák kihelyezésével bemutatathatók az egyes egyedi tájértékek kialakulása és annak körülményei. Ehhez viszont együttműködésre van szükség az önkormányzatok és az állami szervezetek között. Ha ez megvalósul, olyan képzett szakemberek igénye jelentkezik, akik több oldalról is meg tudják közelíteni a problémákat és megoldásokat javasolni, majd betartatják a laikusokkal. Valamint, ösztönzik a táj védelmét és tiszteletét. További látogatási pontok meghatározásával fenntartható természetvédelemű és gazdaságú térséggé fejlődhet.

Mindazonáltal a község határain belül folyamatos a fejlődés, jó szándékú lakosokból és az összetartásból sincs hiány, mégis lassú a felzárkózás, a többi hasonló háttérrel rendelkező településsel karöltve. Sok súlyos kérdés megoldásával újra jelentős és virágzó térség, sokszínű községévé válik majd.

Összefoglalás

SÁMSONHÁZA KÖZSÉG EGYEDI TÁJÉRTÉK KATASZTERÉNEK ELKÉSZÍTÉSE

Szerző: TÓTH ENIKŐ

Tanszék: Agrár-környezetgazdálkodási Tanszék

Szak, szint, Szakirány: Természetvédelmi mérnök, M. Sc.

1. Belső konzulens: Sára János, nyugalmazott természetvédelmi főtanácsos, M.Sc. oktató
 2. Külső konzulens: Judik Béla, Nógrádi Természetvédelmi Tájéegység vezetője,
Bükk Nemzeti Park
-

Az egyedi tájértékek fogalmát a Természetvédelmi Törvény 6. § (3) bekezdése határozza meg. Ezt a definíciót veszi át az MSZ 20381: 2009 szabvány is.

A definíció egyik lényeges eleme, hogy mind a természeti jellegű, mind az emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elemek is egyedi tájértéknek minősíthetők.

Dolgozatom során a többszörösen hátrányos helyzetű, Magyarország északi részén, a Kis-Zagyva völgyében fekvő, Nógrád megyei Sámsonháza község egyedi tájértékeinek kataszterbe gyűjtését kíséreltem meg. Hátrányos helyzetét országosan is kedvezőtlen fekvése indikálja, mely termelőüzemektől mentes terület. Ennek ellenére dimbes-dombos, apró patakokkal keresztülszelt, kisebb-nagyobb erdőfoltokkal tarkított, Ipollyal, Mátrával, Börzsönnyel határolt, várrommal ékes, változatos arculatú táj, melyet 18. századi, betelepített, tót-ajkú palóc lakosok leszármazottai lakják.

E dolgozattal célom, hogy a település közigazgatási területén található, a közösség számára fontos kultúrtörténeti, természeti és táji értékeket felkutatassam, felvételezzem. Majd az egyes elemek egyedi tájértékké nyilvánítását előkészítsem, és fenntartásuk, fennmaradásuk módját javasoljam. Ezek a feltételek hozzájárulnak Magyarország egyedi arculatához, a vidék versenyképességének fokozásához. Valamint természetvédelmi szempontból egy egységes, az egész országra kiterjedő kataszter létrehozását alapozza meg, amely egyaránt segítséget nyújt a tájvédelmi szakhatósági ügyek megoldásához, a tájvédelmi szempontból jelentős természeti és kultúrtörténeti értékek védelméhez, megőrzéséhez, valamint ezen értékek turisztikai célú bemutatásához az önkormányzatok közreműködésével.

A felmérést helyszíni bejárás során, az egyedi tájértékekre vonatkozó adatlap kitöltésével, térképvázlaton való megjelölésükkel, valamint fényképek készítésével szabványban (MSZ 20381:2009) meghatározott módon végeztem. Ezeket a műveleteket adatgyűjtés, irodalmazás előzte meg. Ezek után pedig a térképek beszerzése, majd helyszíni bejárás, felvételezés, valamint a számítógépes feldolgozás, dokumentáció összeállítása volt a feladat.

Az adatlapok kataszterbe foglalását követően kijelenthetem, hogy olyan egyedi tájértékekre bukkantam, amelyek nagy jelentőséggel rendelkeznek a régmúlt idők „tót atyafiai” és „jó palócái” számára.

Köszönetnyilvánítás

Ezúton szeretném megragadni az alkalmat arra, hogy köszönetemet és tiszteletemet fejezzem ki mindazoknak, akik a szakdolgozatom elkészítéséhez nagyban hozzájárultak. Sára Jánosnak, belső konzulensemnek, szívélyes segítségnyújtásáért. Judik Bélának, külső konzulensemnek azért, hogy tájegységvezetői teendőin túl is tudott rám időt szakítani.

Köszönet illeti Sámsonháza polgármesterét Bajnokné Képes Gyöngyit, Joó Miklós természetvédelmi őrt, Sluka László, Sulyok Pál és kedves felesége, Treczka János, Kukely György, Skultéti Ilona sámsonházai lakosokat, a doktorandusz Mravcsik Zoltánt, és nem utolsósorban Kristóf Dánielt, a Földmérési és Távérzékelési Intézet osztályvezetőjét a diplomadolgozatomhoz nyújtott segítségükért.

Köszönöm!

Irodalomjegyzék

- ÁNGYÁN J. (2008): Tárgazdálkodási és vidékfejlesztési ismeretek, Egyetemi jegyzet, Szent István Egyetemi Kiadó, Gödöllő 29 p
- CSEMEZ A. - MÖCSÉNYI M. (1983): Egyedi tájértékek. Az általános tájvédelem alapjául szolgáló tájértékelési módszer kidolgozása. Kertészeti Egyetem. Tájrendezési Tanszék. Kézirat.
- CSIMA P. - MEZŐSI G. (1998): Tudományos szempontok az egyedi tájértékek kataszterezéséhez. Kutatási jelentés. Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium. Kézirat.
- CSIMA P. (1998): Az egyedi tájértékek körének megállapítása és kataszterezésük módszerének kidolgozása. Kutatási jelentés. Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium. Kézirat.
- CSIMA P. ET AL. (2003): Egyedi tájértékek meghatározásának vizsgálati módszerei. Kutatási jelentés. Szent István Egyetem. Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék. Kézirat.
- DOMJÁNNÉ NYIZSALOVSKAI R.-JUHÁSZ L. (2010): Magyarország természetföldrajza, Mezőgazda Kiadó, 150 p.
- EURÓPAI TÁJEGYZMÉNY
- KISS G., TÓTH SZ., SIKABONYI M., FARKAS R. (2011): Mindennapi kisemlékeink megőrzéséért. Útmutató az egyedi tájértékek kataszterezéséhez. Budapest, Vidékfejlesztési Minisztérium Környezet- és Természetvédelmi Helyettes Államtitkársága. 40 p.
- LUKÁCS A., SÁNDOR SZ., SZILVÁCSKU ZS. (2003): Útmutató a helyi jelentőségű természeti értékek védelméhez, 129 p.
- MAGYARORSZÁG KISTÁJAINAK KATASZTERE, Dövényi Zoltán, MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 2010.
- MAGYARORSZÁG AZ EZREDFORDULÓN STRATÉGIAI KUTATÁSOK A MAGYAR TUDOMÁNYOK AKADEMIÁN (1999), Műhelytanulmányok, Természetvédelem és mezőgazdaság, Budapest, magyar Tudományos Akadémia, 143 p.
- MMXC TANULMÁNYOK ÉS ESSZÉK A 90 ÉVES MÖCSÉNYI MIHÁLY TISZTELETÉRE, A Magyar Tudományos Akadémia dísztermében rendezett tájépítészeti konferencia kötete, Budapest 2009. november 20, Budapesti Corvinus Egyetem Tájépítészeti Kar, Budapest 2009, 285 .p
- MSZ 20370:2003 Természetvédelem, Általános tájvédelem. Fogalommeghatározások.
- MSZ 20381:2009 Természetvédelem. Egyedi tájértékek kataszterezése
- PÁLFALVI I. (2011): Szlovákok Sámsonházán, Eszterházy Károly Főiskola Eger
- RAKONCZAI Z. (2002): Természetvédelem, Szaktudás Kiadó Ház, Budapest, 186–188. p

- SÁMSONHÁZA TELEPÜLÉSRENDEZÉSI TERVE, 2003
- SÁNDOR Z. (2005): Tájérték és természetvédelem, Magyar mezőgazdaság, 60. évf., 11. sz, 36 p
- SZABÓ J. (2003): Gondolatok az egyedi tájértékelés elméletéhez és gyakorlatához - különös tekintettel az élettelen természeti értékekre. Kutatási jelentés. Környezetvédelmi és Vízügyi Minisztérium. Kézirat.

Internetes források:

- <http://net.jogtar.hu/> (letöltés ideje: 2012. 07. 18.)
- <http://www.mtafki.hu/> (letöltés ideje: 2012. 05. 12.)
- [http1: http://www.termeszetvedelem.hu/index.php?pg=sub_705](http://www.termeszetvedelem.hu/index.php?pg=sub_705) (letöltés ideje: 2012.09.14.)
- [http2: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0032_kornyezetvedelem/ch15s02.html](http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/0032_kornyezetvedelem/ch15s02.html) (letöltés ideje: 2012.03.02)
- [http3: http://www.tajtektar.hu](http://www.tajtektar.hu) (letöltés ideje: 2012.03.02)
- [http4: http://www.termeszetvedelem.hu/egyedi_tajtektar](http://www.termeszetvedelem.hu/egyedi_tajtektar) (letöltés ideje: 2012.09.14.)
- [http5: http://www.tajvedelem.hu/index.php/egyedi-tajtektar/szakirodalom/1385-altalanos-tajvedelem-jogszabalyi-alapja.html](http://www.tajvedelem.hu/index.php/egyedi-tajtektar/szakirodalom/1385-altalanos-tajvedelem-jogszabalyi-alapja.html) (letöltés ideje: 2012.09.14.)
- www.nemzetpolitika.gov.hu/data/files/160348486.doc (letöltés ideje: 2012.10.13.)

Adatgyűjtéshez felhasznált folyóiratok és egyéb források:

- ÉLET ÉS TUDOMÁNY, 1989. ÁPRILIS 21, 510 p.
- EVANGÉLIKUS ÉLET, 2005. JÚNIUS 26, 5 p.
- HÍR J.: Évmilliók üzenete Nógrádban (Állandó kiállítás a Pásztói Múzeumban), AKO Szabályozótechnikai Kft., Pásztó, 51 p.
- JAVASLAT SÁMSONHÁZA KÖZSÉG FEJLESZTÉSÉRE (Helyzetelemzés és Lehetőségvizsgálat) 2006. szeptember 15. Salgótarján és Környéke Vízmű Kft, 3100 Salgótarján, Faiskola út 5.
- KÖRNYEZETVÉDELEM, IX. évfolyam 6. szám, 2001. december, 15 p.
- KÖRNYEZETVÉDELEM, IX. évfolyam 6. szám, 2001. december, 33 p.
- ĽUDOVÉ NOVINY, 1998. FEBRUÁR 19., 1–3. p.
- MÁRKUS M. (1987) Sámsonháza földrajzi-, család- és ragadványnevei, Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve 1987, 66. p
- MŰEMLÉKVÉDELEM, 2007. január 12, 14. p
- NÓGRÁD FOLYÓIRAT 1966. június 10, 1. p.
- NÓGRÁD FOLYÓIRAT 1967. december 24, 5. p.

- NÓGRÁD FOLYÓIRAT 1972. április 15, 5. p.
- NÓGRÁD FOLYÓIRAT 1983. június 2, 5. p.
- NÓGRÁD FOLYÓIRAT 1986. szeptember 2, 5. p.
- NÓGRÁD FOLYÓIRAT 1990. szeptember 15, 8. p.
- NÓGRÁD FOLYÓIRAT 1992. május 15, 4. p.
- NÓGRÁD FOLYÓIRAT 1994. május 17, 7. p.
- NÓGRÁD FOLYÓIRAT 1994. május 2, 7. p.
- NÓGRÁD FOLYÓIRAT 1996. június 15, 6. p.
- NÓGRÁD FOLYÓIRAT 1998. július 25, 6. p.
- NÓGRÁD FOLYÓIRAT 2000. február 5, 2. p.
- NÓGRÁD FOLYÓIRAT 2002. január 3, 2. p.
- NÓGRÁD FOLYÓIRAT 2002. június 14, 1–3. p.
- NÓGRÁD FOLYÓIRAT 2002. október 14, 2. p.
- NÓGRÁD FOLYÓIRAT 2003. augusztus 4, 1–3. p.
- NÓGRÁD FOLYÓIRAT 2003. június 18, 2. p.
- NÓGRÁD FOLYÓIRAT 2010. szeptember 11, 6. p.
- PÁSZTÓI HÍRLAP, 2000. október, 15. p
- PRAKFA LVI P., Magyar Geológiai Szolgálat: A sámsonházai mamut és egyéb földtani, vízföldtani, ásványtani érdekességek a településről
- TARJÁNI TÜKÖR, 1951. augusztus 21, 13. p.
- TERMÉSZETBARÁT, 2005. április 20, 23. p

Nyilatkozat

Alulírott **Tóth Enikő**, a Szent István Egyetem Mezőgazdaság- és Környezettudományi Kar Környezet- és Tájgazdálkodási Intézetének végzős hallgatója nyilatkozom, hogy a diplomadolgozat saját munkám, amelynek elkészítése során a felhasznált irodalmat korrekt módon, a jogi és etikai szabályok betartásával kezeltem. Hozzájárulok ahhoz, hogy diplomadolgozatom egyoldalas összefoglalója felkerüljön a Környezet- és Tájgazdálkodási Intézet honlapjára, a digitális verzióban (pdf formátumban) leadott diplomadolgozatom pedig elérhető legyen az intézet dolgozói és hallgatói számára a jövőbeni munkához és diplomadolgozat készítéséhez a jogi és etikai szabályok teljes körű betartása mellett.

A diplomadolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem.

Gödöllő, 2012. október hó 29. nap

.....
hallgató aláírása

A dolgozat készítőjének konzulense nyilatkozom arról, hogy a diplomadolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmak korrekt kezelésének követelményeiről jogi és etikai szabályairól tájékoztattam, a diplomadolgozatot záróvizsgán történő védésre javaslom.

A diplomadolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem

Gödöllő, 2012.hó.....nap

.....
konzulens aláírása

Mellékletek

Tiszt. Wladár János
 ev. lelkész urnak
 Sámsonháza

A Sámsonházi ágostai hitv. evangél. Egyház Gyűlés
 m. J. 1871. máj. 17-iki határozata, melyel azon Egyház Főfelügyelő
 híve megválasztottam. Tiszte. Lelkész ur M. J. 1871. máj. 16-iki
 levelének kezeletében kezemhez jutott

Van szívesem az urántam mutatott bizalomért
 őszinte hálámot jelenteni.

E választást megismerkedésemnek tekintem, s t. l.
 kezelettel elfogadom, csak azt sajnálva, hogy a számkivetés
 melyre Hazánk politikai viszonyai által kényszerítve vagyok
 meg nem engedő, hogy az Egyház javának előmozdításának
 egy hatályosan hozzájárulhassak, mint azt teherem óhajta

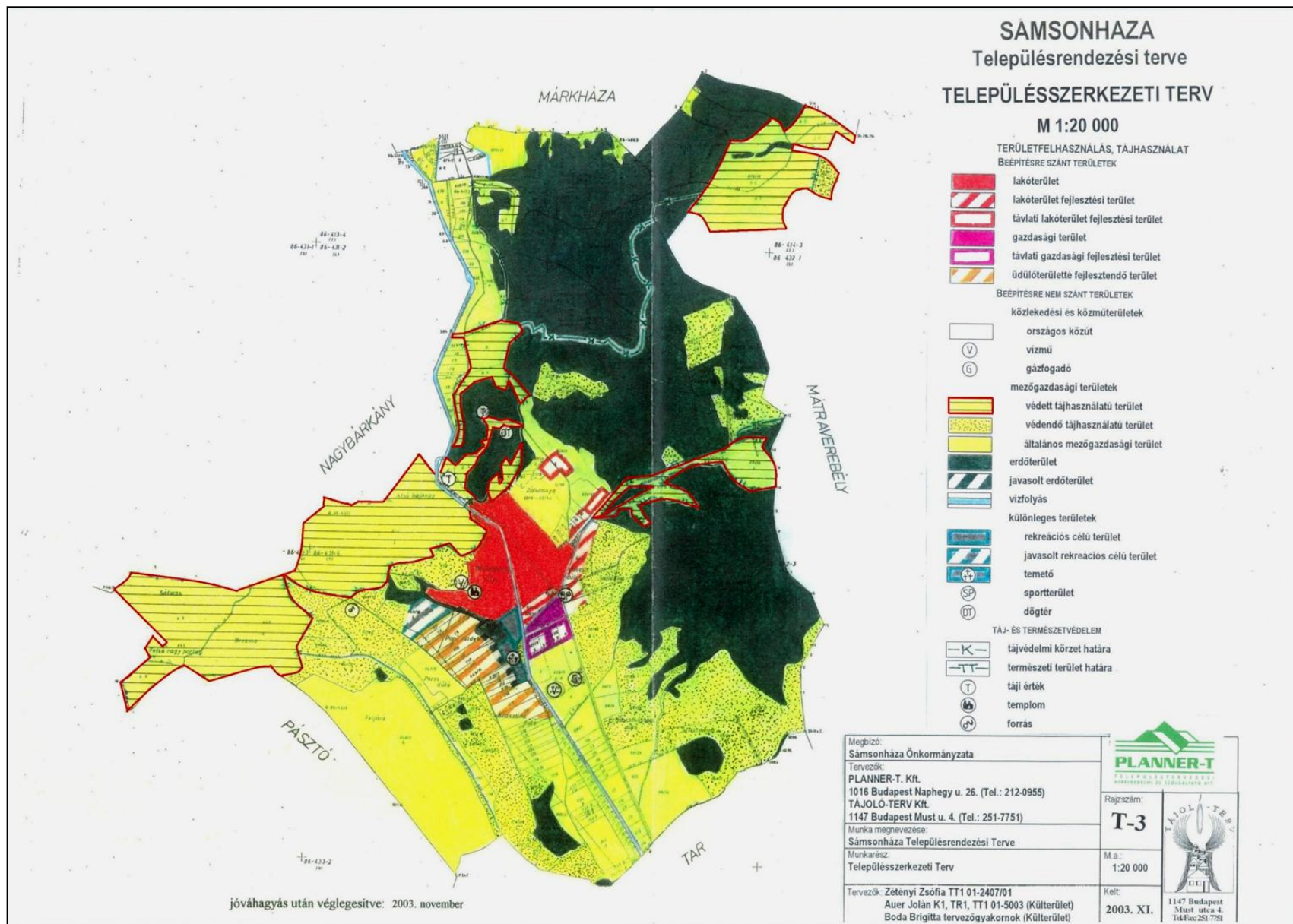
De a mit és mennyit a körülményekhez képest
 tennem lehet, azt teljes készséggel felajánlom, a mi-
 is lehetőségeimre engem magamat Tiszteletű Uraságos
 nak, ha engem híveinek egyházi s iskolai ügyei és szükségai
 felől is önként felvilágosítani méltóztatnának

Hálás köszönetem megújítása mellett van szí-
 vesem hitokoni testvéreimhez tisztelettel jelen-
 teni s magamat Tiszte. Uraságos s az Egyház Gyűlés
 jóindulatába ajánlani

Telt Tuzintan. Gladbachban April 6-án 1871

Kossuth Lajos

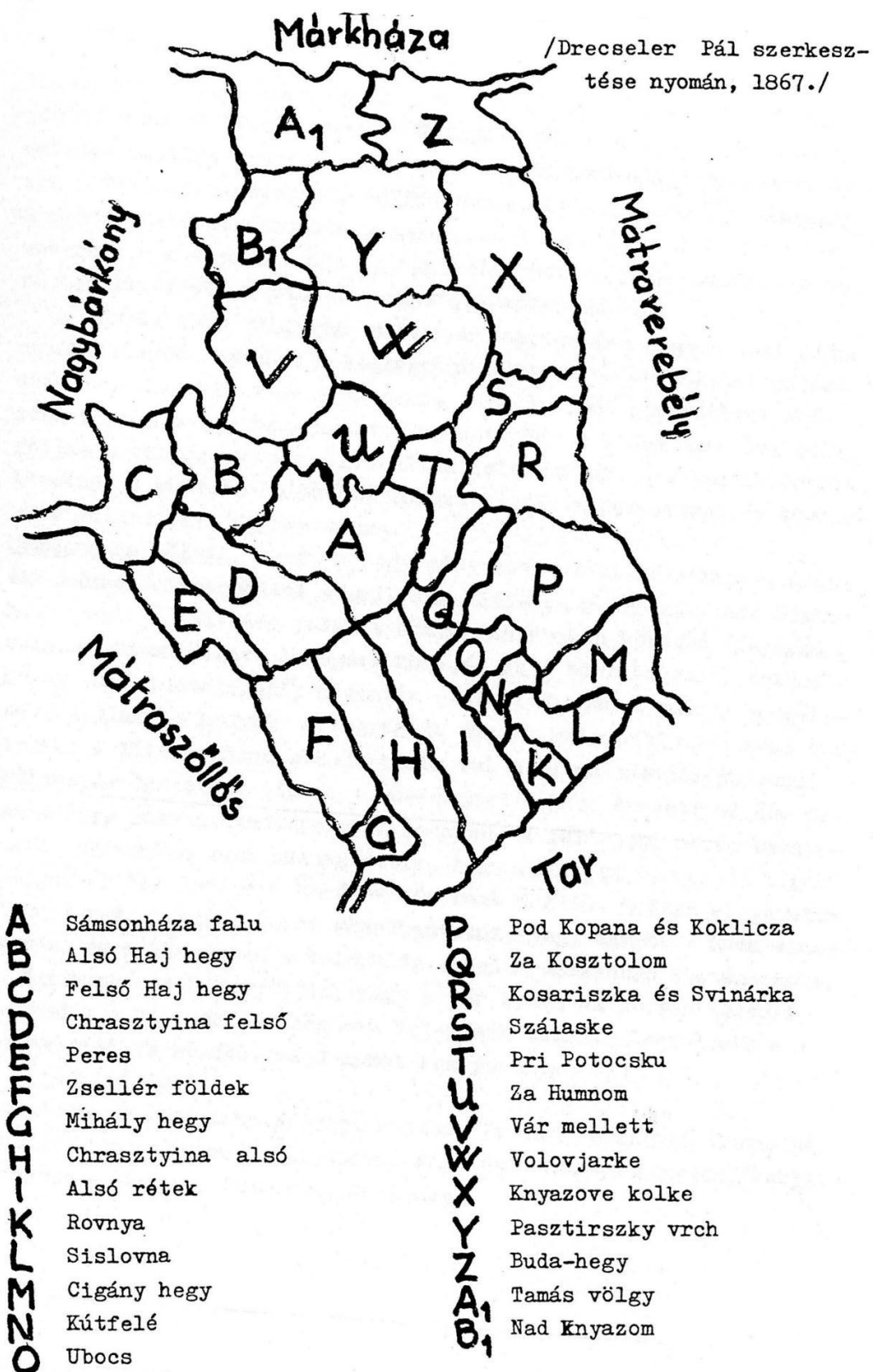
1. melléklet: Kossuth Lajos által írt levél Wladár János lelkésznek (1871)

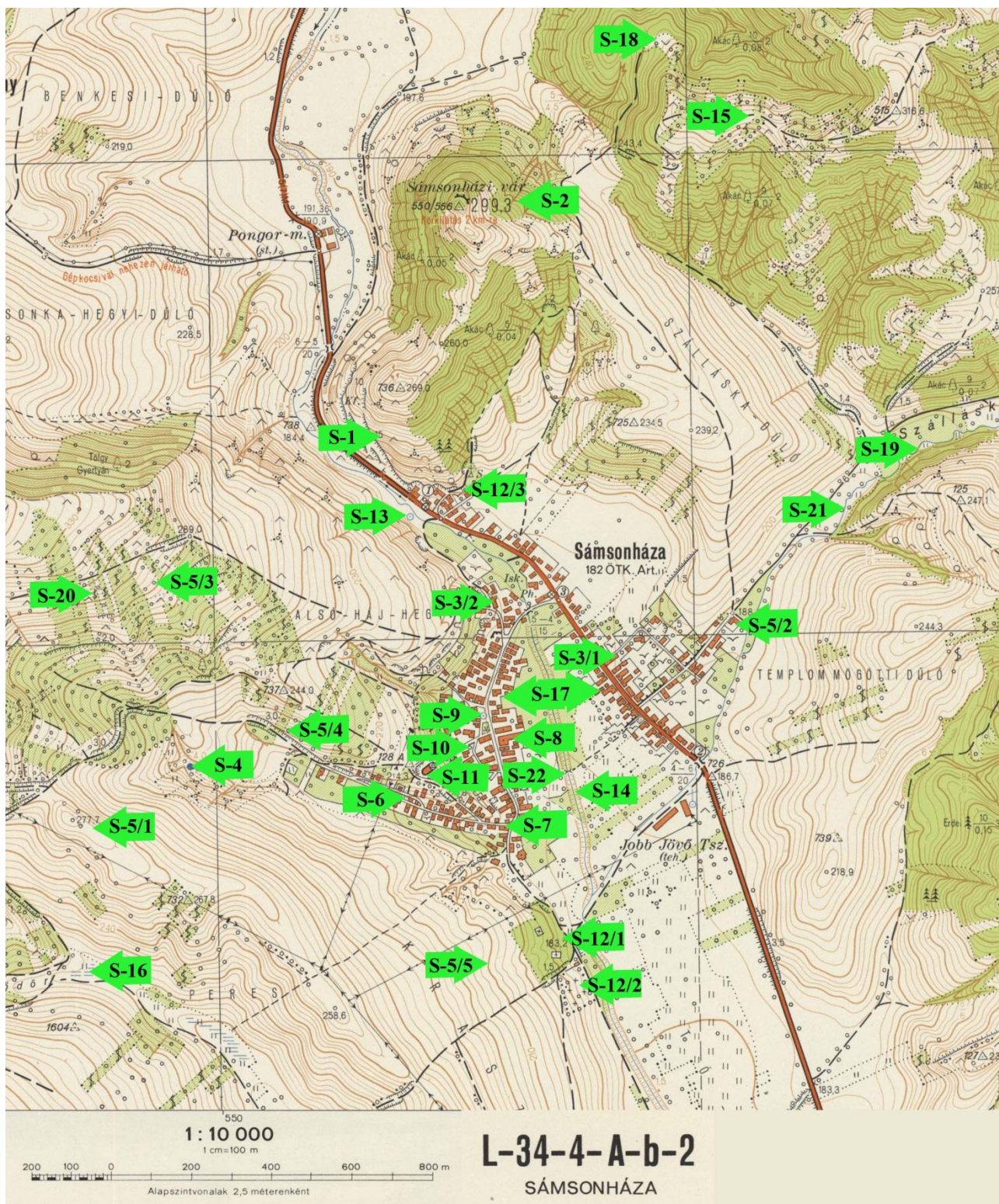
2. melléklet: Sámsonháza településszerkezeti terve (2003) a Natura 2000-es területek kiemelésével

3.2. Az adattáblázat kitöltési mintája

Település neve	Alsóórs	Megye	Veszprém
Ielzet	Aö-017	Előzmény	
Nemzeti park igazgatóság	Balaton-felvidéki Nemzeti Park Igazgatóság		
Egyedi tájérték megnevezése	Kőledobó		
Főtípus	Kultúrtörténeti egyedi tájérték		
Típus(ok)	M4.1.3. Termeléssel kapcsolatos egyedi tájértékek		
Altípus(ok)	M4.1.3.4. Bányászattal kapcsolatos egyedi tájérték		
Fajta (fajták)	Szállítópálya		
Pontos helyszín	Jobbággyok erdeje Ny-i oldala		
Helyrajzi szám	0112b	EOV-koordináták	X: 184 720 Y: 568 320
Főbb jellemzők	Betonépítmény, amely a lefejtett kövek bányaudvarokból alsóbb szintre történő szállítását szolgálta.		
Kor	1960-as évek		
Állapot	A növényzet kissé benőtte, de jó állapotban van, jelenleg kevés ráfordítással bemutatatható.		
Veszélyeztetettség	Bontás veszélyeztetheti.		
Szükséges intézkedés	Megóvás, takarítás, információs tábla elhelyezése		
Tulajdonos			
Kezelő			
Adatfelvevő	Knauer József		
Adatfelvétel időpontja és körülményei	2004. március		
Adatforrás(ok)	Helyszínelés		
Önkormányzat állásfoglalása			
Megjegyzés			

4. melléklet: Sámsonháza község területi beosztása (Drecseler Pál szerkesztése nyomán, 1867)

5. melléklet: Egyedi tájértékek összesítő térkép

EGYEDI TÁJÉRTÉK ADATLAP

Település neve: Sárosbánya (Nágrád megye)
Jelzet: S-52
Az egyedi tájérték megnevezése: *Székelyi Ilona gyümölcsöse és gazdasági épületei*
Típusa: Kultúrtörténeti, Településsel kapcsolatos, Zöldfelületi létesítmény, objektum (belső) és Természeti, Biológiai, Növényegyet, növénycsoport (fű, jelleghő)
Pontos helyszín: 47° 59' 15" N; 19° 43' 34.8" E
Helyrajzi szám: 92, 98, 99, 100, 102/1, 102/2
Tulajdonos: Székely Ilona (1969)
Készítő: Pálkai József
Az egyedi tájérték főbb jellemzői: A gyümölcsösben rövidtörzű körte, költő, borköte, fontos kőre, morfika (magról kelt barack), őszibarack, korai rétesalma, bóralma, fontos alma, oetillo, izabella található. A gazdasági épületen galambdúcok láthatók a mai napig, a létesítmény a birtok területén a kocsik és szarvasmarhák, kistoják az állatok pusztától félkörben kopott le, de tartanak szarvasokat és kistoját is itt.
Kor, keletkezés időpontja: 1900-as évek eleje
Állapot minősítése, veszélyeztetettség: nem veszélyeztetett
Önkormányzati állagfoglalás:
Veszélyeztető tényező:
Adatfelvétel: Tóth Enikő
Adatforrás: Székely Ilona
Adatfelvétel időpontja: 2012. 09. 04.
Egyedi tájértékek minősítése* :
P.H. ☐ igen ☐ nem
aldirás

7

EGYEDI TÁJÉRTÉK ADATLAP

Település neve: Sárosbánya (Nágrád megye)
Jelzet: S-53
Az egyedi tájérték megnevezése: *Csüd-hegyi ház berkenye*
Típusa: Kultúrtörténeti, Településsel kapcsolatos, Zöldfelületi létesítmény, objektum (belső) és Természeti, Biológiai, Növényegyet, növénycsoport (fű, jelleghő)
Pontos helyszín: 47° 59' 22.5" N; 19° 42' 34.5" E
Helyrajzi szám: 056
Tulajdonos: Kis-Zagyvaszög Mg. Tsz.
Készítő: Bükki Nemzeti Park
Az egyedi tájérték főbb jellemzői: A felhagyott gyümölcsösök és szőlők parcelláinak maradványai. Lezárított természet birtok, szalmára szórják, megvárják, míg megmaradt, és szárazra éghetőségű, csomageként például kukorica, szőlő.
Kor, keletkezés időpontja:
Állapot minősítése, veszélyeztetettség: erősen veszélyeztetett
Önkormányzati állagfoglalás:
Veszélyeztető tényező: természetes folyamatok
Adatfelvétel: Tóth Enikő
Adatforrás: József Miklós, Székely Ilona
Adatfelvétel időpontja: 2012. 09. 04.
Egyedi tájértékek minősítése* :
P.H. ☐ igen ☐ nem
aldirás

8

EGYEDI TÁJÉRTÉK ADATLAP

Település neve: Sárosbánya (Nágrád megye)
Jelzet: S-54
Az egyedi tájérték megnevezése: *Birs orgona szegélyfűvel*
Típusa: Kultúrtörténeti, Településsel kapcsolatos, Zöldfelületi létesítmény, objektum (belső) és Természeti, Biológiai, Növényegyet, növénycsoport (szőlő, szőlő)
Pontos helyszín: 47° 59' 11.11" N; 19° 42' 46.8" E - 47° 59' 9" N; 19° 42' 51.2" E
Helyrajzi szám: 053-as telek útszéle
Tulajdonos: Kis-Zagyvaszög Mg. Tsz.
Készítő:
Az egyedi tájérték főbb jellemzői: A birsalma közegbei hasznosításának jelentőségét bizonyítja. A meredek domboldal és az útszéle kőre, mint talajfogó támasz lett telepítve. Az orgona csupán esztétikai érdeke miatt került ide, míg a birsalma a háztartásokban a savanyított káposztába vágál, toba -c-vitamin pótló, de olíva -c- fogyasztók, valamint brosmagot készítenek belőle, ami valamikor a gazdaság kiváltsága volt.
Kor, keletkezés időpontja: XIX. század
Állapot minősítése, veszélyeztetettség: közepesen veszélyeztetett
Önkormányzati állagfoglalás:
Veszélyeztető tényező: természetes folyamatok
Adatfelvétel: Tóth Enikő
Adatforrás: Székely Ilona
Adatfelvétel időpontja: 2012. 05. 21
Egyedi tájértékek minősítése* :
P.H. ☐ igen ☐ nem
aldirás

9

EGYEDI TÁJÉRTÉK ADATLAP

Település neve: Sárosbánya (Nágrád megye)
Jelzet: S-55
Az egyedi tájérték megnevezése: *Papföld (Khaszove zeme)*
Típusa: Kultúrtörténeti, Természeti kapcsolatos, Agrártörténeti egyedi tájérték (művelési szarakt)
Pontos helyszín: 47° 59' 9" N; 19° 42' 43" E
Helyrajzi szám: 049/5-14
Tulajdonos: Kis-Zagyvaszög Mg. Tsz.
Készítő: magánoszemélyek
Az egyedi tájérték főbb jellemzői: gyenge minőségű termőföldön főleg gyűntöcskék, szőlők találhatók, valaha legelőként itt szarvasmarhákat és a juhokat is, fiatal legények voltak a gulyások. A termékenyebb részeket kukorica, burgonya, cukorrépa termesztették. A legrosszabb részt, az árnyékos, szőlő talaj Zapo-ának nevezik. Tagostársok Wladár János lelkész tulajdonában volt a terület.
Kor, keletkezés időpontja:
Állapot minősítése, veszélyeztetettség: közepesen veszélyeztetett
Önkormányzati állagfoglalás:
Veszélyeztető tényező: emberi ápolási hiánya, természetes folyamatok
Adatfelvétel: Tóth Enikő
Adatforrás:
Adatfelvétel időpontja: 2012. 07. 17.
Egyedi tájértékek minősítése* :
P.H. ☐ igen ☐ nem
aldirás

10

EGYEDI TÁJÉRTÉK ADATLAP

Település neve: Sárosbánya (Nágrád megye)
Jelzet: S-6
Az egyedi tájérték megnevezése: *Dolinkai pincesor*
Típusa: Kultúrtörténeti, Természeti kapcsolatos, Agrártörténeti egyedi tájérték (pincesor)
Pontos helyszín: 47° 59' 7.9" N; 19° 42' 55.4" E; 47° 59' 6.8" N; 19° 42' 58.2" E; 47° 59' 6.8" N; 19° 42' 58.2" E
Helyrajzi szám: 535-539, 540, 544, 548, 551, 552, 553
Tulajdonos: Önkormányzat (535, 537, 539), 536- Hortvánd János, 538- Márkus Alajosné Dolyán Erzsébet; önkormányzat: 540, 544, magántulajdon 548-553
Készítő: önkormányzat, magánoszemélyek
Az egyedi tájérték főbb jellemzői: A pinczók cisztercia szerzetesek szőlőtermesztésre, borításhoz használták, Kosuth út és Kosuth utca, háztáji kertekben terményeiket tárolták benne az elmúlt 15-20 évben felhagyták a pinczók fenntartását, így egyben-másikban denevéreket is találhatunk.
Kor, keletkezés időpontja: középkor
Állapot minősítése, veszélyeztetettség: erősen veszélyeztetett
Önkormányzati állagfoglalás:
Veszélyeztető tényező: emberi karbantartási hiánya, természetes folyamatok
Adatfelvétel: Tóth Enikő
Adatforrás:
Adatfelvétel időpontja: 2012. 05. 21
Egyedi tájértékek minősítése* :
P.H. ☐ igen ☐ nem
aldirás

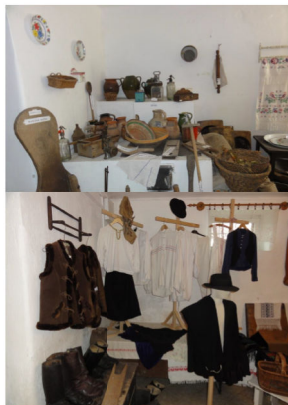
11

EGYEDI TÁJÉRTÉK ADATLAP

Település neve: Sárosbánya (Nágrád megye)
Jelzet: S-7
Az egyedi tájérték megnevezése: *Gazdasági épületek, szőlők, galambdúcok*
Típusa: Kultúrtörténeti, Természeti kapcsolatos, Agrártörténeti egyedi tájérték (istálló, ól, paja, terményfogó, magtár, csár) és Természeti, Biológiai, Növényegyet, növénycsoport (fű, jelleghő)
Pontos helyszín: 47° 59' 8.2" N; 19° 43' 9.7" E; 47° 59' 8.8" N; 19° 43' 30.8" E; 47° 59' 14.8" N; 19° 43' 12.9" E; 47° 59' 10.8" N; 19° 43' 11.9" E; 47° 59' 5.6" N; 19° 43' 13.8" E; 47° 59' 4" N; 19° 43' 13.8" E
Helyrajzi szám: 570, 572, 412
Tulajdonos: Trezka János, Kozák József, Belohorecz György
Készítő:
Az egyedi tájérték főbb jellemzői: Szarvasmarhák, lovak, sertések, szarvasok tartásán voltak használatosak. A kálissal betéte fordított szarakt az állatokkal tárolták, hogy a kószamezelés kinyerjék, majd „an szarvot” (dióra) lisztet készítettek belőle. A galambdúc hagyományos volt a sárosbányai házak részei alatt. A nyitott telők alatt szőlőt, borsot, rablózónát és szőlőt is felhasználásig. Míg a pinczók udvarán 150 éves épület áll, gazdálkodó állatok tartására használták. Kemény fából, faszelével rögzített, időtálló épületek.
Kor, keletkezés időpontja: XIX. század
Állapot minősítése, veszélyeztetettség: közepesen veszélyeztetett
Önkormányzati állagfoglalás:
Veszélyeztető tényező: emberi karbantartási hiánya
Adatfelvétel: Tóth Enikő
Adatforrás: Székely Ilona
Adatfelvétel időpontja: 2012. 05. 21
Egyedi tájértékek minősítése* :
P.H. ☐ igen ☐ nem
aldirás

12

EGYEDI TÁJÉRTÉK ADATLAP

Település neve: Sásónaháza (Nógrád megye)
Jelzet: S-8
Az egyedi tájértek megnevezése: *Szlovák konyhamúzeum*
Típusa: Kultúrörökségi, Településsel kapcsolatos, Mindennapi élettel kapcsolatos építmény (tájház)
Pontos helyszín: 47° 59' 9.7" N, 19° 43' 12.6" E
Helyrajzi szám: 401
Tulajdonos: községi önkormányzat
Kézelt: községi önkormányzat
Az egyedi tájértek főbb jellemzői: Az épület a jelenlegi polgármester családjának adománya a község számára. A falban régi konyhai tárgyak, (pálc) népviselet-naradványok, a mindennapi élethez fontos tárgyak gyűjteménye ez a konyhamúzeum. Tártsai a falusi emberek adományai. A belső szoba (ő) része a konyha, melyen tűzhely, kancsó, tároló edények, mángorok találhatók, régi biblikák, fényképek, tükörök. A következő szobában faldolók, lámpák, a régi ruhák, ruhátároló ládák, a belső szobában pedig a "jelen szoba" van berendezve, megvetett ágynyi, régi fényképekkel, ruházatkészlettel, lakóruhákkal.
Kor, letelekezés időpontja: 2005 épült: 1932
Állapot minősítése, veszélyeztetettség: közepes mértékben veszélyeztetett
Önkormányzati állásfoglalás:
Veszélyeztetési ténylese: természetesen folyamatos (talajvízszint)
Adatfelvétel: Tóth Enikő
Adatfelvétel időpontja: 2012. 05. 21
Egyedi tájérteknek minősíthető? : ☐ igen ☒ nem
P.H. aljárás

13

EGYEDI TÁJÉRTÉK ADATLAP

Település neve: Sásónaháza (Nógrád megye)
Jelzet: S-9
Az egyedi tájértek megnevezése: *Ártéri ház*
Típusa: Kultúrörökségi, Településsel kapcsolatos, Vízhasználat, vízgazdálkodással kapcsolatos egyedi tájértek (ház)
Pontos helyszín: 47° 59' 9.7" N, 19° 43' 12.6" E
Helyrajzi szám: 591
Tulajdonos: önkormányzat (névtelen kőterület)
Kézelt: önkormányzat
Az egyedi tájértek főbb jellemzői: Már 30 méterrel a víz tőle a felszínre, de mélyebbre fúrják a nagyobb vízhozam érdekében. Eleinte kerekűvel volt, amelynek víztől védőként merítették ki. Később Szendrői András kőművesmester irányításával építették fel a mai műszakkal kiegészített formájú. A ház mellett elhelyezkedő két medence-teret modern ill. egyszerűbbek felépítése szerinti volt, ha azonosított, de nem lett olyan bővíző, így díszítőelemek lettek bele illesztve. Vízét ivóvízként, és főzésre használták. Pozitív kő, kő-hidrogén jellemezte terület.
Kor, letelekezés időpontja: 1940-es évek
Állapot minősítése, veszélyeztetettség: nem veszélyeztetett
Önkormányzati állásfoglalás:
Veszélyeztetési ténylese: -
Adatfelvétel: Tóth Enikő
Adatforrás: Skuhits Ilona
Adatfelvétel időpontja: 2012. 05. 21
Egyedi tájérteknek minősíthető? : ☐ igen ☒ nem
P.H. aljárás

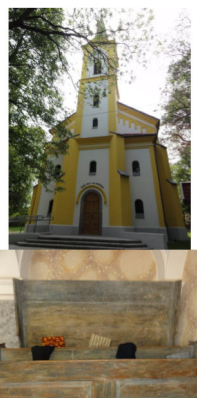
14

EGYEDI TÁJÉRTÉK ADATLAP

Település neve: Sásónaháza (Nógrád megye)
Jelzet: S-10
Az egyedi tájértek megnevezése: *Kossuth Lajos emléke*
Típusa: Kultúrörökségi, Településsel kapcsolatos, Egyéb emberi tevékenységhez, eseményhez kapcsolódó, Történelmi vagy kulturális eseményről illetve jelentős személlyel kapcsolatos egyedi tájértek (emlékszobor és híres személlyel kapcsolatos emlékek és emlékhelyek)
Pontos helyszín: 47° 59' 10.6" N, 19° 43' 11.4" E
Helyrajzi szám: 584
Tulajdonos: Evangélikus Egyházközség
Kézelt: önkormányzat
Az egyedi tájértek főbb jellemzői: Születésének 200. évfordulóján került felavatarra. Eredeti szoborisműveztől alkotója, Szűcs Lajos a település volt polgármestere leplezte le, ünnepélyes keretek között.
Kossuth Lajos II. főlegységiére emelt márványtábla. Kossuth Lajos valamennyi gyermekét a sásónaházi templom oltára előtt keresztelték meg.
Kor, letelekezés időpontja: 2002
Állapot minősítése, veszélyeztetettség: kis mértékben veszélyeztetett
Önkormányzati állásfoglalás:
Veszélyeztetési ténylese: természetesen folyamatos
Adatfelvétel: Tóth Enikő
Adatforrás: Nógrád folyóiratok
Adatfelvétel időpontja: 2012. 05. 21
Egyedi tájérteknek minősíthető? : ☐ igen ☒ nem
P.H. aljárás

15

EGYEDI TÁJÉRTÉK ADATLAP

Település neve: Sásónaháza (Nógrád megye)
Jelzet: S-11
Az egyedi tájértek megnevezése: *Evangélikus templom és stallumja*
Típusa: Kultúrörökségi, Településsel kapcsolatos, Kultúrák, szaktársi építmény, állomás, helyszín (templom) és Egyéb emberi tevékenységhez, eseményhez kapcsolódó, Történelmi vagy kulturális eseményről illetve jelentős személlyel kapcsolatos egyedi tájértek (történelmi, népművelési emlékhely)
Pontos helyszín: 47° 59' 8.5" N, 19° 43' 6.2" E, 47° 59' 8" N, 19° 43' 8" E
Helyrajzi szám: 583
Tulajdonos: Evangélikus Egyházközség
Kézelt: Evangélikus Egyházközség
Az egyedi tájértek főbb jellemzői: Az első templomot a törvénnyel porrá égette (ekkoriban a parókia építette a kőház fontos irattár). Sásónaháza Canosica Visitatio" szerint 1600-as évek végén ev. egyházzal rendelkezett, 1731-ben szaktársat, fából épült templomról szólnak az írások. 1778-ban már bizonyos templommal rendelkezett a község, de törvénye alapján, majd 1868-70 között újjáépítették, bejáratát neoromán stílusban (4szakaszos hajó, 4-4 ablaknyílás), külsője román stílusú. Sokszor záródási szentély, a homlokzatból előre nyúló torony, főtornyos ház. Ötvenképzelt 4 főtornyos, a szilikon (lőszerszállító) Kubinyi András és neje, Watty Zsuzsanna adománya 1778-ból. Kubinyi Csámpa védelmezte a templomot a Rákóczi-szabadságharc idején.
Kor, letelekezés időpontja: 1870
Állapot minősítése, veszélyeztetettség: nem veszélyeztetett
Önkormányzati állásfoglalás:
Adatfelvétel: Tóth Enikő
Adatforrás: Nógrád folyóiratok
Adatfelvétel időpontja: 2012. 09. 04.
Egyedi tájérteknek minősíthető? : ☐ igen ☒ nem
P.H. aljárás

EGYEDI TÁJÉRTÉK ADATLAP

Település neve: Sásónaháza (Nógrád megye)
Jelzet: S-121
Az egyedi tájértek megnevezése: *Püspöki temető*
Típusa: Kultúrörökségi, Településsel kapcsolatos, Temetkezéssel kapcsolatos építmény, művészeti alkotás (temető)
Pontos helyszín: 47° 59' 56.4" N, 19° 43' 17.5" E
Helyrajzi szám: 406
Tulajdonos: Evangélikus Egyházközség
Kézelt: Evangélikus Egyházközség
Az egyedi tájértek főbb jellemzői: Ez a temető bizonyítja a püspöki szék helyét, a vallási és értelemügyi központ mivoltát. A Várad család és birtokosai közötti nyugat-keleti (evangelikus) között, Várad Viktor (após), Várad János (almoskalmazó ev. lelkész és főispán), Várad Jánosné privigyel Privigyel Orsolya, Dr. Várad Viktor, Várad Ilona (festőművész)
Kor, letelekezés időpontja: 1700-as évek
Állapot minősítése, veszélyeztetettség: erősen veszélyeztetett
Önkormányzati állásfoglalás:
Veszélyeztetési ténylese: természetesen folyamatos, emberi ápolási hiány
Adatfelvétel: Tóth Enikő
Adatforrás: -
Adatfelvétel időpontja: 2012. 05. 21
Egyedi tájérteknek minősíthető? : ☐ igen ☒ nem
P.H. aljárás

17

EGYEDI TÁJÉRTÉK ADATLAP

Település neve: Sásónaháza (Nógrád megye)
Jelzet: S-122
Az egyedi tájértek megnevezése: *Öreg és új temető (Starje hrobje a Nové hrobje/Safranó bok)*
Típusa: Kultúrörökségi, Településsel kapcsolatos, Temetkezéssel kapcsolatos építmény, művészeti alkotás (temető)
Pontos helyszín: 47° 59' 59.6" N, 19° 43' 22.3" E
Helyrajzi szám: 036 +035/2
Tulajdonos: önkormányzat
Kézelt: önkormányzat
Az egyedi tájértek főbb jellemzői: Az öreg temetőben a XIX. század eleji kőművesek elhunytait nemcsak püspöki temető, el, sőt kőművesek borították. Az öngyilkosokat pedig árkokba, vízmosások helyekre temették, éretlenként, fából épült templomról szólnak az írások. 1778-ban már bizonyos templommal rendelkezett a község, de törvénye alapján, majd 1868-70 között újjáépítették, bejáratát neoromán stílusban (4szakaszos hajó, 4-4 ablaknyílás), külsője román stílusú. Sokszor záródási szentély, a homlokzatból előre nyúló torony, főtornyos ház. Ötvenképzelt 4 főtornyos, a szilikon (lőszerszállító) Kubinyi András és neje, Watty Zsuzsanna adománya 1778-ból. Kubinyi Csámpa védelmezte a templomot a Rákóczi-szabadságharc idején.
Kor, letelekezés időpontja: 1924. szeptember 5.
Állapot minősítése, veszélyeztetettség: nem veszélyeztetett
Önkormányzati állásfoglalás:
Veszélyeztetési ténylese: -
Adatfelvétel: Tóth Enikő
Adatforrás: Skuhits Ilona, Trezsa János
Adatfelvétel időpontja: 2012. 07. 17.
Egyedi tájérteknek minősíthető? : ☐ igen ☒ nem
P.H. aljárás

18

EGYEDI TÁJÉRTÉK ADATLAP

Település neve: Sárosháza (Nógrád megye)
Jelzet: S-18
Az egyedi tájérték megnevezése: *Buda-hegyi turistásvonal a Magyarországi hátrány*
Típusa: Kultúrtörténeti, Településsel kapcsolatos, Egyéb emberi tevékenységhez, természethez kapcsolódó, Turizmushoz, természetjáráshoz kapcsolódó egyedi tájérték (kölcsöntől társított)
Pontos helyszín: 48° 0' 8.3" N, 19° 43' 15.3" E; 48° 0' 15.4" N, 19° 43' 15.5" E
Helyrajzi szám: 075/0
Tulajdonos és kezelő: Bükk Nemzeti Park
Az egyedi tájérték főbb jellemzői: A hagyomány szerint a Buda-hegy tetejéről iszta időben a Buda-hegyeket lehet látni, innen kapta elnevezését. A Cserhát mélyén állóhelyzetének 18-13 millió éves közötti eseményei mutatja be különböző állomásokon az itt élő növény- és állatvilággal. A Magyarországi hátrány 2004-ben történt bányakultiváció során létrehozott geológiai bemutatóhely. A bányában kézi eszközökkel fejtették az andezitet a helyi igények kielégítésére. 14-16 millió éves vulkáni képződmények tanulmányozhatók itt: a feljárás alján Tari Dicsőfal Formáció látható, melyen örmöskök szaga jár le. A bányából felőre nézve a Mátrai Vulkanit Formáció (andezitfal) jelenik meg. A bányafalon két vető is tanulmányozható.
Kor, keletkezés időpontja: 18-13 ill. 14-16 millió év
Állapot minősítése, veszélyeztetettség: közepesen veszélyeztetett
Veszélyeztető tényező: természetes folyamatok
Adatfelvétel: Tóth Enikő
Adatforrás: Jó Működés
Adatfelvétel időpontja: 2012. 09. 05.
Egyedi tájértékek minősítése* : ☐ igen ☒ nem

P.H.
aláírás

25

EGYEDI TÁJÉRTÉK ADATLAP

Település neve: Sárosháza (Nógrád megye)
Jelzet: S-19
Az egyedi tájérték megnevezése: *Kenderáztatók*
Típusa: Kultúrtörténeti, Településsel kapcsolatos, Terméssel kapcsolatos, Ismeretlen egyedi tájérték (kenderáztató)
Pontos helyszín: 47° 59' 29.82" N, 19° 43' 43.93" E
Helyrajzi szám: 09/0
Tulajdonos: Kis-Zagyvaölgye Mg. Tsz.
Kezelő:
Az egyedi tájérték főbb jellemzői: három mélyedés látható a gyertyán-mező juhász úraságában, melyeket mára már beborított az avar, láthatóan régen volt használatos. Egy helyi a kenderáztatók előtt a falubeli asszonyok a gyertyánokkal elzárkózott a forrás útját, amíg a kenderáztatóba hordózt, felgyűltentelt avar, hulladékok elhelyezték. Ezután újra megnyitották, hogy a kenderáztatóba a gyertyán megjeljenek vízzel. A helyi asszonyok a vízre felkötötték, ágakkal és kövekkel megakadályozták, hogy a víz felszínén ússzanak. Majd mintha a kender kelti mértékben megpuhult, leveikbe köve szorították azokat, mint a gyertyánok játszó-kuckóját.
Kor, keletkezés időpontja: 1950-es évek
Állapot minősítése, veszélyeztetettség: erősen veszélyeztetett
Önkormányzati állásfoglalás:
Veszélyeztető tényező: természetes folyamatok, emberi ártalom hiánya
Adatfelvétel: Tóth Enikő
Adatforrás: Skutér Ilona, Jó Működés
Adatfelvétel időpontja: 2012. 09. 04.
Egyedi tájértékek minősítése* : ☐ igen ☒ nem

P.H.
aláírás

26

EGYEDI TÁJÉRTÉK ADATLAP

Település neve: Sárosháza (Nógrád megye)
Jelzet: S-20
Az egyedi tájérték megnevezése: *Lőárak a Csúds-hegyen*
Típusa: Kultúrtörténeti, Településsel kapcsolatos, Védelemmel kapcsolatos egyedi tájérték (csúds-hegy)
Pontos helyszín: 47° 59' 26.5" N, 19° 42' 15.8" E
Helyrajzi szám: 056
Tulajdonos:
Kezelő: Bükk Nemzeti Park
Az egyedi tájérték főbb jellemzői: Az oroszlók által ártott mlyedés, melyből a német katonákban vezették a lövéseket
Kor, keletkezés időpontja: 1945
Állapot minősítése, veszélyeztetettség: cserjékkel benőtt terület
Önkormányzati állásfoglalás:
Veszélyeztető tényező: szikesedés, felhagyás
Adatfelvétel: Tóth Enikő
Adatforrás: Jó Működés
Adatfelvétel időpontja: 2012. 09. 20.
Egyedi tájértékek minősítése* : ☐ igen ☒ nem

P.H.
aláírás

27

EGYEDI TÁJÉRTÉK ADATLAP

Település neve: Sárosháza (Nógrád megye)
Jelzet: S-21
Az egyedi tájérték megnevezése: *Panordmait a községfőlt*
Típusa: Tájépítészeti, Településsel kapcsolatos, Védelemmel kapcsolatos egyedi tájérték (panordmait)
Pontos helyszín: 47° 59' 30.6" N, 19° 43' 36.2" E
Helyrajzi szám: 079/9
Tulajdonos:
Kezelő:
Az egyedi tájérték főbb jellemzői: A helyi lakosok által kezelt által fennmaradt legelő és erdő-házasság. Ezek a Szerémski fők vezető erdők.
Kor, keletkezés időpontja:
Állapot minősítése, veszélyeztetettség: művelés alá vont terület
Önkormányzati állásfoglalás:
Veszélyeztető tényező: esetlegesen szikesedés
Adatfelvétel: Tóth Enikő
Adatforrás: Jó Működés
Adatfelvétel időpontja: 2012. 09. 20.
Egyedi tájértékek minősítése* : ☐ igen ☒ nem

P.H.
aláírás

EGYEDI TÁJÉRTÉK ADATLAP

Település neve: Sárosháza (Nógrád megye)
Jelzet: S-22
Az egyedi tájérték megnevezése: *Kis-Zagyva partjai össekötő földek*
Típusa: Kultúrtörténeti, Közlekedéssel kapcsolatos, Úrvonalak össekötő földművelési föld)
Pontos helyszín: 47° 59' 18" N, 19° 43' 16" E
Helyrajzi szám: Kis-Zagyva partján lévő telkek
Tulajdonos: magánszemélyek
Kezelő: magánszemélyek
Az egyedi tájérték főbb jellemzői: Tróvák nádgyűjtőjének kiseb földek össze össze a kiserkedés területét. A Kis-Zagyva folyama ma már nem meghatározó, de régen az állatok intására és a kertek vízelátására használták.
Kor, keletkezés időpontja:
Állapot minősítése, veszélyeztetettség: veszélyeztetett
Önkormányzati állásfoglalás:
Veszélyeztető tényező:
Adatfelvétel: Tóth Enikő
Adatforrás: Skutér Ilona
Adatfelvétel időpontja: 2012. 09. 04.
Egyedi tájértékek minősítése* : ☐ igen ☒ nem

P.H.
aláírás